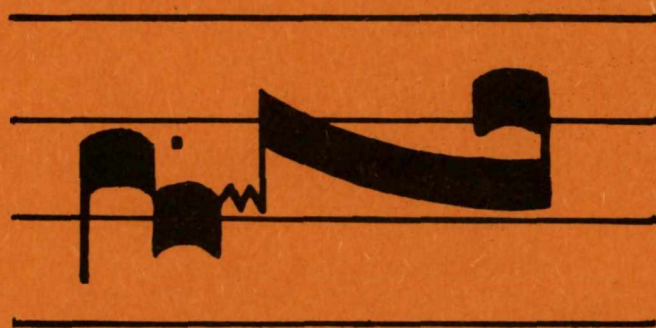

Hymnologiske Meddelelser

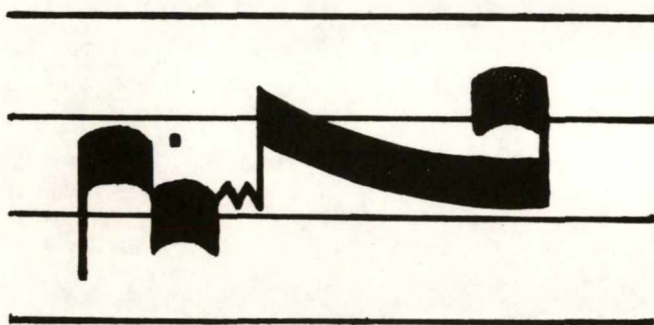

Værkstedblad om salmer
udgivet af Salmehistorisk Selskab

4. årg. 1975

nr. 1

Hymnologiske Meddelelser

Værkstedblad om salmer
udgivet af Salmehistorisk Selskab

4. årg. 1975

nr. 1

HYMNOLOGISKE

MEDDELELSER

Værkstedblad om salmer
udgivet af Salmehistorisk Selskab
4.årg. 1975 nr.1

NYE SALMER af Johs.Kirkegaard, Gerda Vind, Niels
Johansen, Else Bach Kristensen og
Gerda d'Auchamp.
Melodier af Evan-Th.Vestergaard,
Axel Madsen, P.D.Smith (arr.:Arne
Elkrog), Sven Gudman og Lars Bo
Jensen..... s. 1- 8

Leif Ludwig Albertsen, Strofiske digte, som synges af
et kollektiv s. 9-22

ANMELDELSER

Kommentarer til Kingo.
Thomas Kingo, Samlede Skrifter, Bind VI,
3. hæfte. 1974.
ved Erik Norman Svendsen s. 23-26

"flere salmer" 1974.
ved Susanne Fabritius de Tengnagel s. 26-28

Jul og Påske, 8 nye salmer. 1974.
ved Arne Bertelsen s. 29-30
ved Gerda Vind s. 31

Åndelig Visesang på Færøerne.
Grammofonplade og hæftet "Ur Føroyum", 1975.
ved Poul Grubb s. 32-34

Salmer på dansk og tysk.
Udgivet af danske præster i Sydslesvig.1974.
ved Theodor Jørgensen s. 34-36

Gerda d'Auchamp, LOVSANG - TEOLOGI - POESI s. 36-39

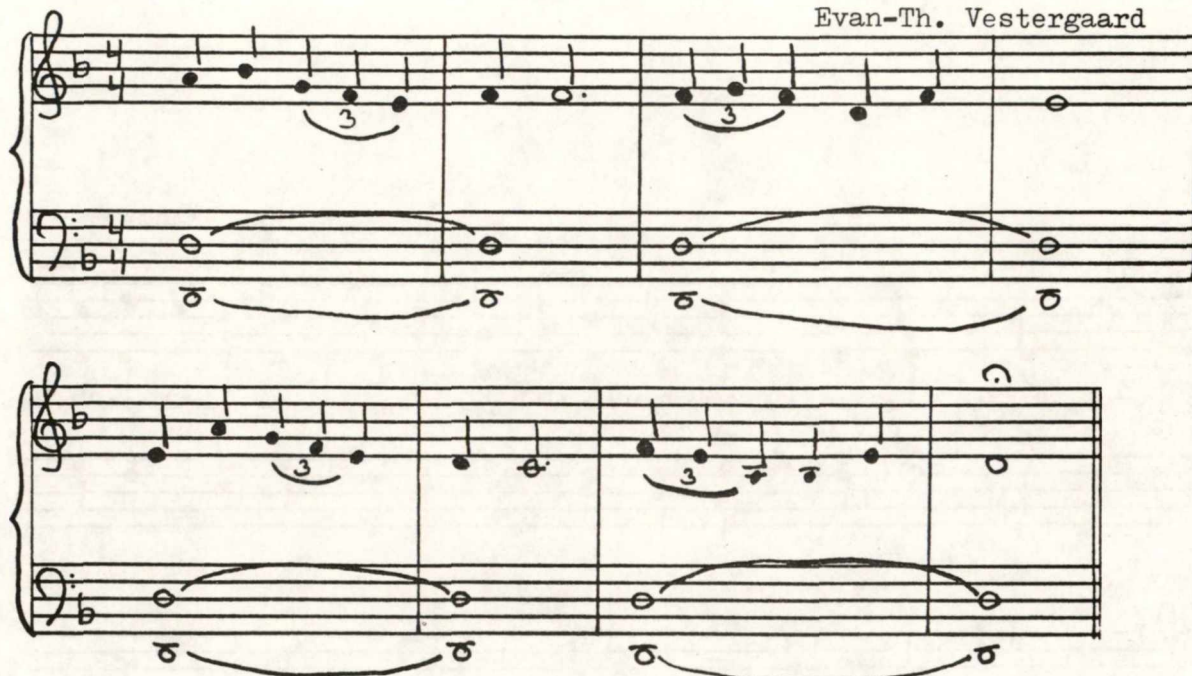
Rettelser s. 39

I.A.H.-konference 1975. ved J.L..... s. 39-40

FORSIDE: Susanne Fabritius de Tengnagel
VIGNET: Peter Kannik Christensen

GETSEMANE

Evan-Th. Vestergaard

Hvem af os skal forråde
Kristus i denne nat?
Mørket er uden nåde,
alting kan skifte brat.

Lys og mørke nu brydes,
byder hinanden trods.
Sikkert tegnene tydes -
Kristus er håb for os.

Fejt vi løber af lære,
hjertet er fyldt af skam
over sammen at være,
hvor mørket skjuler ham.

Svigtet af sine venner
råder i ham dog Gud,
da hans bedende hænder
rev os af mørket ud.

Bed nu, venner, om styrke,
selv kan I ingenting.
I det stingende mørke
fristeren går omkring.

Flygtet vi ind i drømme,
da han tog kampen op?
Angstens sugende strømme
jog i hans sjæl og krop.

Slå ham ikke med våben,
ikke med sværd og vold.
Himlen ligger os åben,
jorden er mørk og kold.

Aldrig han kom i bønner
himlen dog mere nær.
Styrket menneskesønnen
blev af en engel her.

Under sortnende kroner
så vi Guds vilje ske.
Ny blev lovsangens toner
i vort Getsemane.

Johs. Kirkegaard.

Ovst. salme er hentet fra "Jul og Påske", 8 nye salmer 1974
se anmeldelse, s.29-31
red.

PÅSKE

Axel Madsen 1974

Handwritten musical score for the first system. The music is in G major (one sharp) and common time (C). It consists of a treble and bass staff joined by a brace. The lyrics are: "Hør no-gen set Guds en e-ste søn, da grav-mørket skilles en".

Handwritten musical score for the second system. The music continues in G major and common time. The lyrics are: "mor-gen skøn, og livs-strålen ram-te den dø-de? to".

Handwritten musical score for the third system. The music continues in G major and common time. The lyrics are: "sen de-bud fra Guds ri-gets land ud-råb-te fra Her-ren til".

Handwritten musical score for the fourth system. The music continues in G major and common time. The lyrics are: "al-le mand: 'Han skal ikke sp-ges blandt dø-de!'".

Har nogen set Guds eneste søn,
da gravmørket skiltes en morgen skøn,
og livsstrålen ramte den døde?
To sendebud fra Gudsrigets land
udråbte fra Herren til alle mand:
"Han skal ikke søges blandt døde!"

Det rygte løb fra kvinde til mand,
der troede på, at den tale var sand:
"Han er ikke her, men opstanden."
Selv døde han sin ensomme død,
men kasted sit ligtøj, triumfsangen lød:
"Han lever, nu er han opstanden!"

Nej, ingen så hvordan det gik til,
da livslyset sejred i magternes spil,
om liv eller død skulle råde.
Dog tro blev til, et under var sket,
den levende Kristus blev genkendt og set.
Gud handled, som fædrene spåde.

Som forårvind er hilsnen i dag
til os og de døde på påskedag,
fra Gud blæses liv i os alle.
Du, Herre, er vore forfædres Gud,
men ikke de dødes, kun levendes Gud,
for dig er vi levende alle!

Gerda Vind 1974

DU VOR FAR I HIMLEN ER

P.D. Smith

Arr.: Arne Elkrog

Chord progression: A D A F#m Hm

Du vor far i him-len er. Små og sto-re er

Chord progression: E7 A D A F#m Hm

du nær, ta'r dem kærligt i din favn - helligt være

Chord progression: E7 A

skal dit navn.

Du vor far i himlen er,
små og store er du nær
ta'r dem kærligt i din favn -
helligt være skal dit navn.

Lad dit rige finde vej
hen til andre på vor vej.
Vi er mange børn på jord,
der vil lytte til dit ord.

Alt det onde bryder ned -
Jesu vilje skaber fred.
Ud af den al glæde gror -
ske din vilje på vor jord.

Se, hvor alt på marken gror -
gi'r hver dag os mad på bord.
Vi si'r tak for dagligt brød -
be'r for dem, der lider nød.

Alt, hvad vi har gjort fortrød,
tilgi'r Gud af kærlighed.
Og når han gør alt så vel,
skal vi også tilgi' selv.

Hvor vi færdes rundt omkring
fristes vi af mange ting.
Jesus, følg os i vor leg
blandt de andre på vor vej.

Hør, vi synger højt i kor:
Din er æren på vor jord.
Ja, Guds magt vil vare ved
nu og i al evighed.

Niels Johansen

VI KOMMER TIL DIG, HERRE

Sven Gudman

Blues Cm B Cm Co Cm

Vi kommer til dig, Her-re - vi kom mer, som vi er: for-

travlet, uden indhold og be'r: vær du os nær.

Vi kommer til dig, Herre,
vi kommer, som vi er:
fortravlet, uden indhold,
og ber - vær du os nær.

Du ser vort hjertes tomhed,
vor hverdags skuespil,
et liv kun fuldt af fraser -
er det at være til?

Du selv var ikke fraser,
en strøm af tomme ord,
i dig blev ord til handling,
dit liv det satte spor.

I dig brød Gud igennem
og vendte op og ned
på fromme konventioner
på ordet kærlighed.

Vi kommer til dig, Herre,
med al vor selvished,
bryd hjertets tvivl og kulde,
skænk os din kærlighed!

Niels Johansen

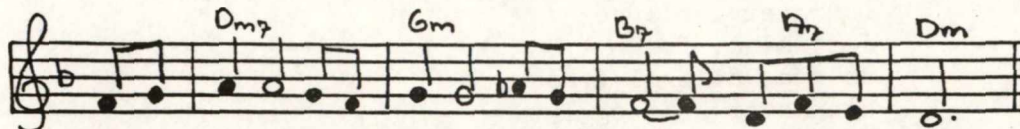
Ovst. salme er hentet fra "flere salmer", se anmeldelse s.26-28, red.

SYNDSBEKENDELSE

Lars Bo Jensen,

Det er mig, der kaster bomber, det er mig, der slår ihjel,

jeg kan ikke unde andre det, som jeg har samlet selv.

Det er mig, der kaster bomber,
det er mig, der slår ihjel,
jeg kan ikke unde andre
det, som jeg har samlet selv.

Det er mig, der bærer skylden
for det onde her på jord.
Det er i mit eget hjerte
mørket, hadet, døden bor.

Det er mig, der lægger miner,
det er mig, der skyder ned.
Jeg kan heller ikke holde
i min lille verden fred.

Det er mig - se, jeg vil kaste
mig i støvet for din fod.
Selv om det vil smerte, Herre,
riv det onde op med rod!

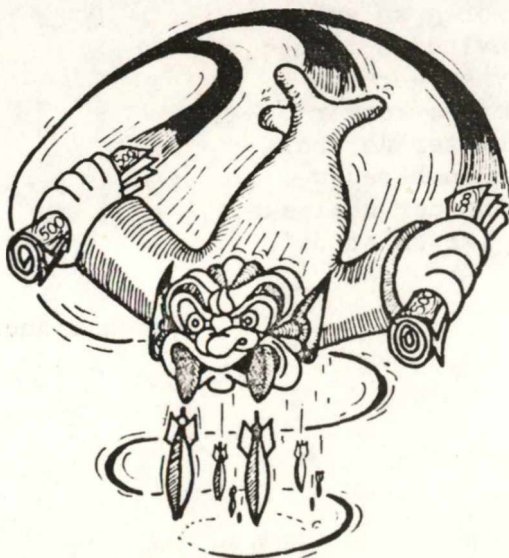
Det er mig, der bruger våben,
det er mig, der øver mord.
Freden i min egen verden
kan jeg splitte med et ord.

Riv det ud og lad mig lide!
Tilgiv mig, hvad jeg har gjort,
giv mig fred og jag det onde
mørket, hadet, døden bort!

Det er dig - og dig alene -
der kan redde mig fra mit.
Se, jeg knæler, beder, Herre,
tag mit hjerte, det er dit!

Else Bach Kristensen

Ovst. salme er hentet fra "flere salmer", se anmeldelse, s.26-28, red.
Nedenstående vignet af Jørgen Møballe som illustration til salmen.

Mel.: Far verden far vel.

Det skete i går
hvad bliver der af dig
i kommende år?
Du raver i blinde
fortumlet, forknyt
du véd, du skal finde
stands op lidt og lyt
i stilheden fødes
den styrke vi har -
om Guds vilje bar.

Et dødsfald? et krak?
du mærked hvor modgangen
pinte og stak
er lykken en gave
hvorfor da så kort
vi går mellem grave
af liv der svandt bort.
Men dog kan der spire
et håb og en tak
IGENNEM dit krak.

Din tid føles tom
det glade blev borte
det triste kun kom.
Alene, tvivlrådig
af tungsind opslugt
en dæmrende tone
jog sorgen på flugt
og nynnede sin tillid:
Du hører til dem
som Gud leder frem.

Du véd det jo godt
der kan blive meget
af aldrig så småt.
I travlheden trænes
de evner der var
i kampene kommer
de kræfter der bar.
I bønnen beredes
de ting der skal ske.
Gud, lær os at be'.

Gerda d'Auchamp

Strofiske digte, som synges af et kollektiv

Om forskydninger i oprindelig individuelt farvede tekster ved senere anvendelse som menighedssang. Eksemplificeret ved Brorson-oversættelser af Johan Rist-tekster

ved professor Leif Ludwig Albertsen, Aarhus Universitet

(Det følgende er en forkortet oversættelse af et foredrag, som jeg holdt for tyske litteraturhistorikere i oktober 1974. Det gjaldt om at rokke disse i deres hidtidige overbevisning, at salmer, nationalhymner etc. er kunstnerisk set ringere end digte bestemt for læsning eller solosang. Når jeg føler trang til at fremkomme med mine tanker også for danske teologer, er jeg mig bevidst at kæmpe på den modsatte front. Danske teologer vil mene, at salmer har andre, højere kvaliteter end læsepoesi og solosangtekster, men at disse salmer samtidig bevarer andre digtes kunstnerisk-intellektuelle kvalitet. Det passer imidlertid ikke. Så kan nulevende danske salmedigtere nok så meget lukke øjnene andagtsfuldt og hævde, at salmen er den vanskeligste genre af alle. Det er muligt, men det betyder ikke, at den altid bliver den bedste af alle.

Mit udgangspunkt har altså været et defensorat af salmen over for smilende litteraturhistorikere, der sandt at sige måtte foragte disse salmer, der viser sig at være usammenhængende nonsens, hvis man læser grundigt efter. (Jeg taler ikke om de sjældne få tekster, der er begge dele: også læselige digte, men til gengæld ikke helt så godt funktionerende salmer, herom senere nedenfor.) Det, jeg prøver at vise, er at salmer slet ikke ønsker at hænge meningsfuldt sammen. For mens man synger kan man alligevel ikke tænke efter. At jeg således prøver at påvise, at salmen tenderer mod intellektuel afmagt, jo mere salme den er, skal således ikke være en urelateret værdidom, men blot en mindelse om, at der er en antinomi, en antinomi, der også spalter vor kultur iøvrigt, og som jeg skal være den første til at ønske ophævet. Men der er blot ikke tegn til nogen symbiose i øjeblikket.)

Strofiske digte, der synges af et kollektiv, er underkastet helt andre æstetiske normer end den ensommes tankelyrik siden Goethes tid. Dette faktum burde ikke være noget nyt og overraskende. Vi er imidlertid vokset op med denne individuelle sjælelyriks æstetiske normer som noget selvfølgeligt og ikke relativt og bedømmer selv en vital marchsang efter, om dens tankestruktur lader eksistensen transcendere symbolsk, selvom dens sociale funktion var den at få en prægtig melodi til at smælde med flot singsang.

Dette dilemma er blevet tydeligt, efter at det ca. siden det 18. århundrede blev almindeligt at læse poesi indenad, uden at man læste højt. Det normale for en civiliseret nations lyrik var indtil da det, at denne lyrik havde en social funktion, d.v.s. blev sunget i en gruppe og bekræftede individet

i dets opgåen i samfundet i stedet for som i dag at understøtte det i dets eskatologiske eskapisme.

I dag er nationalhymne, protestsong og salme genrer, der adskiller sig fundamentalt fra den normale moderne læselyrik. Denne krasse adskillelse fandtes ikke i f.eks. baroktiden. Dette må være det historiske udgangspunkt. Den civilisation er givetvis bedre, hvor dette skisma ikke findes. (Men for danske læsere: skismaer overvindes ikke ved at overse dem.)

Baroktidens salmer må derfor forvirre litteraturhistorikerne. De hører til litteraturen, selvom de er klart målrettede og anser det for vigtigere at kunne synges effektivt end at udgøre en tankesubstans. I kirken er der således i dag bevaret en ellers uddød, barok tradition. Noget lignende gælder iøvrigt for retorikken (der af litteraturvidenskaben anses for ligeså uvederhæftig og løgnagtig eksistentielt set). Hvis man går tilbage til baroktidens salmer, må det derfor være mulig at foretage en typologisk analyse, der peger på et aspekt af det lyriske, som den litterære lyrik i dag har mistet. En sådan analyse må bevidst søge at betragte denne salmelyrik på så tekstinterne præmisser som muligt i stedet for, som det ellers er tilfældet i dag, at gøre studiet af kollektiv sang til et sociologisk anliggende, medens enhver sammenligning med de officielt æstetiske tekster umuliggøres apriori.

Selve værdidømmene (dette er bedre end hint) er nemlig ikke blot overflødige, men hindrer måske endog indsigt i erkendelser, der kan føre os videre.

Formålet med denne undersøgelse er altså at pege på nogle karakteristika for den lyrik, der synges af et kollektiv (i modsætning til læselyrik). Til dette formål er det praktisk at betragte salmer, fordi denne genre har haft en nogenlunde fast social funktion i flere hundrede år og derfor har skabt et materiale, hvor der er sket ændringer i teksterne, der snarest er genreimmanent betinget og ikke primært skyldes ændring i de sociale funktioner. Det, tyskerne kalder *Z e r s i n g e n*, altså ændringer i en tekst hen i retning af det mere brugbare uden hensyn til den stakkels forfatter, kan analyseres med hensyn til salmer, fordi de både før og sjovt nok også nu behandles meget lidt filologisk, og fordi de ofte oversættes, og en oversættelse benyttes som anledning til at fjerne ting og sætte andre til. Der vil altså i det følgende ske en filologisk-interpretatorisk sammenligning mellem visse tekster i deres forskellige, tildels oversatte redaktioner. Indledningsvis skal der imidlertid peges på nogle af den poesis fundamentale betingelser: nemlig at den befinder sig i et spændingsfelt mellem anamnesi, propaganda og individualreminiscenser (alle disse gloser er benyttet deskriptivt, værdifrit!).

Hvad den deliberative propaganda (eller om man vil: pædagogik) tilsigter

udadtil, er i princippet forståeligt. Derimod forstår litteraturhistorikere ikke som teologer umiddelbart, hvad der skal forstås ved den epideiktiske anamnesi indadtil, altså dette, at fællessangen i sin rytmiske tilbagevenden bekræftende forpligter et allerede bestående kollektiv. Standardeksempler er de faste salmer til faste kirkelige højtider (f.eks. I al sin Glans nu straalers Solen), nationalhymnen på grundlovsdag eller Internationale den 1.maj. Hvad anamnesi angår, kan en analyse af salmen bidrage til forståelse for al anvendt poesi.

Således er Kong Kristian stod ved høien Mast en samling anamnetiske aktualiseringer af berømmelige hændelser fra den fælles nationale historie, medens Mar-seillaisen er en sang, der selv oprindeligt fungerede i en historisk situation og derpå som historisk dokument fik anamnetisk effekt.

Den højtidelige aktualisering af det fælles, der på engang er historisk og blivende, kendes ikke blot i det ny testaments nadver, men også f.eks. i Davids salmer. I anamnesien etableres for det allerede troende kollektiv sammenfaldet af historie og nutid, af virkelighed og transcendens. Hvis salmen også uden for kirken vil hævde sin berettigelse som genre, kan den med god grund opkaste spørgsmålet om al teksts anamnetiske aspekter.

Ved siden af anamnesi og propaganda findes et islæt af individualreminiscens. I den tidlige kapitalisme blev individualismen som bekendt fremhævet som et positivt begreb, den havde en progressiv funktion. I dag burde individualisme måske være et skældsord, men den holdes stadig højt af den kapital, der foregøgler forbrugerne tidligt liberale tilstande, medens disse med begejstring griber til individualismen som en eskapistisk udflugt, en undskyldning for enhver objektiv fiasko. Visse moderne kunstnere lever stadig på, at de selv og deres forvirrede publikum anser individualismen for gudbenådet. Dette om individualisme som urelativeret værdi. I salmens praksis er denne (om man vil:) originalitet en pol, en tendens i sit spændingsforhold til andre. Der er individualreminiscenser, ofte af æstetisk værdi. Salmer af Johan Rist (som vi skal se på nedenfor) er ofte for individuelt prægede af Rist sådan at forstå, at det er dette individuelle præg, der gør dem æstetisk værdifulde, men at dette individuelle præg samtidig gør dem til lidt ringere salmer, end de ellers ville have været. I de senere redaktioner af Rists tekster bliver disse (så æstetisk værdifulde) individualismer skubbet til side til fordel for en diktation, der egner sig bedre for kollektivet.

Vi analyserer altså ikke en antinomi, men en væv af stridige tendenser inden for samme værk. Der kan meget vel foreligge den situation, at forfatteren til en tekst, der senere har fundet anvendelse som basis for kollektiv sang, slet ikke (som f.eks. Johannes Ewald eller Rouget de Lisle) primært har tilstræbt dette, og at hans tekst derfor er mere kompliceret end de brave parti-

funktionærers eller pastorers fuldkommen mundrette og umisforståelige samlebåndsværker. Den individualistiske gnist er æstetisk nødvendig, selvom den er en fare for digtets religiøse eller politiske ortodoksi (bl.a. fordi al poesi indeholder flertydigheder). Alt dette vil fremgå af vore undersøgelser nedenfor.

Disse går altså ikke ud fra nogen endimensional vurdering (dette bedre end hint), men fra, at der sker en bevidst eller ubevidst forskydning af en (oprindelig individuelt farvet) tekst, idet den benyttes af et syngende kollektiv, en forskydning, der kan registreres i senere tryk og oversættelser. Undersøgelsen falder i to dele. Først konstaterer vi, at Brorson, da han omkring 1735 oversætter visse salmer af Johan Rist, fjerner individuelle træk og fremmer den kollektive sangbarhed (man kunne med føje forvente netop det modsatte, når pietisten Brorson gendigtede barokdigteren Rist). Derpå konstaterer vi, at disse ændringer, der er særlig håndgribelige, når de sker i forbindelse med en oversættelse, også allerede har præget salmerne i deres omredigering inden for originalsproget.

Som materiale analyserer vi fem salmer, der findes alle følgende tre steder: i oprindelig redaktion (muligvis med moderniseret, men i al fald logisk loyal tegnsætning) af Rist i Albert Fischer: "Das deutsche evangelische Kirchenlied des 17. Jahrhunderts" 2.bd.udg.af W.Tümpel, reprografisk eftertryk Hildesheim 1964, numrene 187, 280, 206, 256 og 237 (rækkefølgen er underordnet den senere benyttede), dernæst i redaktionen, der er modificeret til kirkeligt brug af Schrader: "Vollständiges Gesang-Buch", Tondern 1731, som nummer 135, 155, 302, 531 og 1153, - endelig i oversættelsen på basis af Schraders redaktion hos Brorson: "Samlede Skrifter" I-III ved L.J.Koch, Kbhvn. 1951-56, nummer 51, 54, 96, 143 og 255. Brorsons oversættelser opstod som integreret del af hans salmeproduktion i 1730-erne. En erfaren stilanalytiker kan ganske vist fastslå store forskelle mellem originaler af Brorson og så bearbejdelser, forskelle, som vi vil forklare ved, at forfatteren befinder sig i en ganske anden situation, om han former sit stof på basis af en ide subs. en tekst i anden genre, eller han skridt for skridt, linje for linje gengiver et forlæg i samme genre. Men det er ikke dette, der skal belyses her. Vi vil hverken karakterisere Brorsons stilvilje eller anstille psykologiske overvejelser over hans produktionsmetoder. Vi vil registrere konkrete forskelle, først mellem Schraders redaktion af Rist og Brorsons oversættelse heraf.

For anskuelighedens skyld vil vi gå ud fra et par strofer, der kan tjene til illustration for nogle af de påfaldende ændringer. Gesang-Buch nr.531, strofe 7 og 8:

HErr! lass' uns doch den reben gleich,
auch gute fruchte bringen.
Und aus der welt nach deinem reich
im glauben eifrig ringen,
lass'mich durch wahre reu' und buss'
auch täglich mit dir sterben,
darnach der alte Adam muss
bis auf den grund verderben,
soll man dein reich ererben.

Hilff, dass wir diesen gnaden-bund
der tauffe nie vergessen:
und sich kein freches hertz noch mund
zu schmähen ihn vermessen,
die tauffe muss in angst und pein,
ja wann wir gehn von hinnen,
HErr, unsre freud' und tröstung seyn,
die heiss't die welt entrinnen,
den himmel zu gewinnen.

Af læselighedsgrunde er teksten, der hos Schrader er trykt fortløbende, her sat op som vers. Brorsons tilsvarende strofer fra nr.143 lyder:

Gud lad os bære megen frugt,
Hvortil vor daab forpligter,
At hver, fra verden udelukt,
Kun alt til himlen sigter,
Lad mig ved daglig bøn og bod
Med JEsu døde saaledes,
At jeg i kamp mod kiød og blod
Ved striden aldrig kedes,
At verden ret udsvedes.

Hielp! at vi daabens dyre pagt
Og naade aldrig glemme,
Og lad os vores daabs foragt
Af ingen meer fornemme,
Lad daaben være os til trøst
Mod al vor vee og plage,
Et vand som gjør al syndens lyst
For os saa salt som lage,
Saa hiem til himlen drage.

Disse to strofer er ikke ændret i mere påfaldende grad end andre. De er valgt, fordi de rummer et par eksempler på den stiltendens, som man almindeligvis roser Brorson for: den upoetiske metafor: at noget svedes ud, saltlagen. Vi skal se, at stroferne desuagtet ingenlunde er blevet lettere forståelige end det tyske forlæg.

Rist-Schraders makrostrukturelle elementer, altså sammenhængen i den større opbygning, homogeniteten, er hos Brorson erstattet af en stærkere koncentration omkring spontane effekter, idet hvert vers ligesom bliver perciperet for sig. Denne udvikling (det er naturligvis kun en tendens) skal ikke opfattes entydigt

negativ, idet der jo er tale om et syngende kollektiv, og den syngende jo af sin egen sang hindres i at tænke så meget efter, at han ville kunne opfatte teksten som et kontinuum med sammenhænge udover det vers, man lige er i gang med.

Vi kan (uden at der dermed skal være oprettet klart adskilte kategorier) betragte udviklingen af syntaksen, af logikken i sin fremadskriden, af metaforikken og af rimordenes naturlighed. Hvis vi starter forfra i eksempelmaterialet, finder vi hos Rist-Schrader først en traditionel, syntaktisk klart fremstillet metafor, men hos Brorson kun den allegoriske floskel: frugt, men uden vinranke, til gengæld en ulogisk påhængt morale om dåbens forpligtelser, ulogisk, fordi man jo ikke kan være forpligtet til frugter, men kun håbe dem. De to følgende vers er glatte hos Rist-Schrader, ujævne hos Brorson, der tilmed har stoppet vers 4 ud med et par uklare adverbier. De fem sidste vers i denne strofe danner hos Rist-Schrader en klar, ukompliceret, logisk tankebue. Brorson pynter op med mikrostrukturelle effekter: den syngende hører gerne allitterationen bøn og bod; for den, der ikke synger, men læser, er det ulogisk at bede om en bøn. At man i kampen ikke skal kedes (!) i striden, er en meningsløs pleonasme, men det forstyrrer ikke sangeren, for ordene står i to forskellige linjer. Hvad endelig den noget barokke metafor om at svede ud angår, står den som den tilsvarende overraskende metafor i den følgende strofe på det sted, hvor oversætteren har særlige problemer, fordi det er tre vers, der skal rime.

I den følgende strofe, salmens sidste, taler Rist logisk om gnaden-bund der tauffe, Brorson smukt, men ulogisk, om pagt og nåde: kan man glemme en nåde, og er det det, der er tale om her? Til gengæld er der kommet et rent ornant adjektiv (d.v.s. smukt, men indholdsløst, selvfølgeligt) til, at pagten er dyr. De to følgende vers har ændret funktion: hos Rist-Schrader frygten for, at nogen skulle tale nedsættende om dåben, hos Brorson frygten for, at man som god kristen skulle høre på sligt. Hos Rist-Schrader bliver døden vor trøst, når vi ængstes, ja også i vor dødstime (begrebet død står på samme sted i strofen som i den foregående strofe). Til slut en plastisk antitese: at undgå er at opnå. Hos Brorson opgives den logiske bue. Vor ve og pine synes at være stedseværende; de næstsidste vers lancerer det overraskende og ikke ligefrem forståelige billede, at dåben salter syndens vand; udsynet på himlen i sidste vers hænger ikke engang syntaktisk sammen med det foregående. Men alt dette betyder på ingen måde, at Brorsons salme er ringere som salme! Der er kommet moralgloser til, parformler, metaforer indskrænket til enkeltlinjens overskuelighed. Sangeren glæder sig mindre over en syntaks, der glider glat hen over flere vers, som vi finder den hos Rist-Schrader, end over Brorsons gnistrende øjeblikseffekter, der slet ikke bare må fortolkes som en dårlig digters nødløsninger.

Det er Brorson for erfaren til.

Tilsvarende ændringer i syntaks, logik, metaforik og rim kan ses i det øvrige materiale. Da flere ændringer er eksempler på flere dele på engang, går vi i det følgende kronologisk til værks i stedet for systematisk:

Salmen Lasset uns den Herren preisen (Gesang-Buch 135, Brorson 51) har i slutningen af hver strofe sætningen Freue dich o Christenheit! Det har naturligvis afgørende betydning for det foregående rimord i alle 12 strofer. Det er ikke svært på tysk: 5 gange Streit, 2 gange Leid, derudover Seligkeit, Einsamkeit, Herrlichkeit osv. Brorson bliver provokeret til at digte til på forskellig måde: i graven ned (2 gange), efterdi vi dette veed og lignende. Udtrykket fuld beskeed bliver rost for sin djærvhed af den danske udgiver. At døden kastes i graven ned (! ?) er en af denne rimproblematiks nyavlede metaforer, men iøvrigt mindre interessant end de steder, hvor Brorson uden denne ydre tvang ødelægger billeder og erstatter dem med spontane effekter, som lyder kønnere, mens man synger, men er nonsens, hvis man tænker. Det hedder hos Rist-Schrader om Satan, at seine pfeile wurden stumpf. Brorson udvider effekten og lader pil og skjold være rådne begge, han forstyrres ikke af den eftertænksommes spørgsmål, om der da var tale om forsvarsvåben her. En anden egenart ved salmer ses i det følgende: at man ofte kan sige lige det modsatte, uden at det gør noget. Rist vil dæmpe smerterne og overvinde synden, Brorson vil overvinde synden, selvom dette er forbundet med smerte. Glo-sen smerte er nemlig en, der i kristen sammenhæng kan bruges enten i forbindelse med synd eller i forbindelse med lutring. Stilistisk viser de to sidste strofer her iøvrigt en tendens, som i almindelig æstetik afvises, men ikke er ubetinget negativ her: en tiltagende nominalstil (hos en dansker over for en tysker!), herunder komposita ad hoc, og også benyttelsen af fyldeord, hos Brorson navnlig ordet da, der kan betyde så meget og derfor ikke rigtig betyder noget, i de to strofer fem forskellige steder med lige så mange betydninger så nogenlunde.

Salmen Frohloket jetzt mit Händen (Gesang-Buch 155, Brorson 54) viser straks i sin begyndelse, hvorledes associationer og metaforer skabes af rimnød: her som andetsteds rimer Brorson spot på slot, her som andetsteds synger menigheden om himlens slot uden at tænke over, hvornår og med hvilken begrundelse denne metafor benyttes. Det er den enkelte linjes effekt, det kommer an på. Det ses også af det følgende eksempel: Rist-Schrader har en sætning, der syntaktisk løber over flere vers og forholder sig dialektisk til disse: Der HErr hat ausgezogen/ die fürstenthümer, und die macht/ der starcken so gebogen,/ dass er den sieg davon gebracht. Brorson derimod synger, mens han oversætter, og oversætter derfor uafhængig af syntaksen, - han oversætter linje for linje: Nu har vor JEsus røvet/ De mærke fyrstendømmes (?) magt,/ Den slanges pande kløvet,/ Og os en evig frelse bragt.

Rist-Schrader gengiver her i lærd citat en gammel parformel fra brevet til kolossenserne, Brorson laver sangbare småsætninger af regelmæssig længde. Når Rist-Schrader i overensstemmelse med Skriften med en enhedsmetafor taler til døden: dein stachel ist zerbrochen, så taler Brorson i en katakrese i samme sætning om helvedes port og om, at den skal bøje sig. Det lægger den syngende ikke mærke til, for delene er fordelt på to forskellige linjer, og den enkelte linjes saft er ofte mere berusende hos Brorson end i det tyske forlæg. Om porte til helvede eller himlen er der tale hos Brorson på de mest forbløffende steder, uden at dette forstyrrer den syngende; ligeså kan han for rimets skyld til enhver tid opfordre den kristne til strid, selv der, hvor der er tale om at gå ird igennem den livsdør, som Jesus har åbnet. Et ord som strid er et af kristendommens anerkendte tænder. Der, hvor det sidder, gnistrer det, en syngende kristen kan til enhver tid og uafhængig af enhver sammenhængende logik også synge om denne strid, strid er et af de kanoniserede moralbegreber. For salmens funktion i gudstjenesten er det vigtigere, at der står ord som strid i den, end at den er udtryk for nogen sammenhængende tankegang.

Salmen Jesu, du mein liebstes Leben (Gesang-Buch 302, Brorson 96) viser i sin optakt en tilsvarende forskel mellem de større retoriske og logiske buer i en original, der er skrevet for tanke og foredrag, og opløsningen i mikrostruktur i oversættelsen, der entydigt er beregnet til menighedssang. Rist-Schrader opregner gennem en lang strofe epiteta til Herren hen til et eneste finit verbum i strofens slutning, der først udløser spændingen. Brorson undgår dette crescendo, han sætter appositioner og bisætninger ved siden af hinanden, så den syngende ikke mister pusten. Overalt tilstræber således studsede tekster, at ingen provokeres til at tænke udover to linjer ad gangen. Rist-Schrader taler om, at brudgommen skal lade sig schauen og er smukkere end die schönsten auen (de smukkeste enge). Dette er iøvrigt et af de steder, som bliver omtalt i næste del af fremstillingen: hvor Schrader har censureret Rist. Rist sagde schöner als die schönste Frauen, Schrader finder et mindre udfordrende rimord. Men trods alt: også hos Rist forbliver sammenligningen optisk, - brudgommen skal jo lade sig skue, så alt andet ville være et sælsomt brud på al logik. Desuagtet oversætter Brorson ganske vist direkte til skue, men så er der jo næsten kun rimet drue, som ikke just er berømt for sin optiske værdi. For den, der analyserer, revner billedet aldeles, men ikke for den, der synger, for der er to linjer mellem skue og drue. Og som detaljeeffekt er druen mindst lige så god som engene. Man kan iøvrigt uddrage visse mere almene regler for metrisk oversættelse af denne tekst, således danskens trang til at indføje modalverbet kan ikke bare for at gengive tyskens konjunktiv, men også for at bevare kvindelige versudgange ved at lade dem ende på infinitiv. Dette og lignende spørgsmål, der ikke er specielle for den her behandlede genre, skal forbigås her. Mere væ-

sentlig for os i denne sammenhæng er f.eks. metaforikken i strofe 8 til 9; hos Rist-Schrader er der tale om dein' edle hütten, hos Brorson i fire af hinanden helt uafhængige sammenhænge mit hjerte som dit tempel, mit hjertes hytte, din bolig, dit slot. Mens man synger kollektivt, kan man uden vanskelighed i Jesu vunders skygge nyde dennes sommerpærer. Katakreser her og der, dette er ikke kynisk kritik af Brorson, men et forsøg på at vise, at normale æstetiske værdier slet ikke tilstræbes.

Hvad endelig angår salmen Kommt her ihr Menschenkinder (Gesang-Buch 1153, Brorson 255), den uhyggelige skildring af helvede, kan man her konstatere lignende udviklinger, som når der grædes hos Brorson midt i tørken, eller teksten i ekskurser fra de intense malerier fylder op med mere almene moralske tilbagemæk, der har egenværdi, men ikke passer i sammenhængen (som når helvedes port ses udefra!). Til tider fremmer rimnøden basiliskfantasien, men til tider revner logikken så (8,5 og flere steder). Lad os sammenfatte:

Vi har ikke taget endelig stilling til, hvad der sker med vilje, og hvad der sker uvilkkårligt, men registrerer, at oversættelsen fremmer et mindre makrostrukturelt forløb, hvor syntaksen underordnes enkeltlinjen, den løbende logik næppe ænses og kun lever videre i reminiscenser, metaforikken mister i håndgribelighed, så der dels bliver fade floskler tilbage, dels opstår sælsomme katakreser, som navnlig ikke synes undgået, hvor de er spredt ud over flere linjer, og endelig alt til enhver tid kan underordnes den stakkels rimlængsels såre mikrostrukturelle inspiration. Det synes at være et kendetegn for disse tekster, at der overalt kan indskydes særlige værdiord uafhængigt af sammenhængen, værdiord som strid, slot, smerte og lign., der engang for alle er kanoniserede som kristne. På samme måde fungerer adverbielle fyldeord.

Vi skal nu vise, at ganske det samme også er sket fra Rist til Schrader, hvor det jo ikke var påkrævet på grund af en oversættelse. Dermed er samtidig understreget, at ændringerne i det foregående ikke skyldes, at Brorson er dårlig.

Den, der anbringer et digt i en salmebog, er ikke primært interesseret i dette digts makrostrukturelle arkitektur, bl.a. benytter han jo ofte løsrevne strofer. Omvendt må han ønske, at digtet er så godt som muligt at synge, og det vil sige, at der ikke må være crescendi eller ritardandi, - det hele skal glide så ens og regelmæssigt som muligt, som perler på snor, - der kan højst være tale om et bonmot som sluteffekt.

Den, der oversætter, kan særlig let efterkomme disse krav, hvis autor i sin individualistiske rasen skulle have glemt dem. Men også redaktøren, der hverken oversætter eller forkorter, føler sig kaldet til at ændre detaljer for at gøre salmen egnet for hele menigheden inklusive de mest fattige i ånden. Således har

også Schrader, der ellers var modig nok, rettet i Rist.

En slags retouchering har vi nævnt allerede, eksemplificeret ved, at de smukkeste kvinder blev skiftet ud med de smukkeste enge (Fischer-Tümpel 206, Gesang-Buch 302). Ikke, at salmen undgår djærve metaforer, det ved vi fra Brorson, men man undgår det, der kan vække entydig forargelse. Det er jo et kollektiv, der anamnetisk skal bekræftes som kollektiv gennem salmesangen, og så skal man ikke foranledige forvirring og lokke enkelte til at reflektere og således komme ud af den fælles trance. Når Rist (i samme salme) vover at sige HErr', ich bin ein böser Christ, så forebygger Schrader misforståelser ved at rette til HErr, ich bin kein rechter Christ, for paradokser er kun noget for intelligensen, og det er ikke intelligens, det kommer an på her. Det rører ikke Schrader, at det, der før blev sagt om de smukkeste kvinder: allzeit lieblich, nimmer alt, nu siges om engene, selvom det ikke just er meningsfuldt at tale om gamle enge. Andre ændringer er sproglige moderniseringer, atter andre fejllæsninger, der tildels går tilbage til Rists tid (de vil blive forbigået i denne tekst for danske læsere). Et tydeligt eksempel på, hvorledes den syngende tænker i linjer, er ændringen af tegnsætningen fra Rists Komm, mit deiner Süßigkeit Leib und Seel mir zu befeuchten til Schraders komm' mit deiner süßigkeit, leib und seel' mir zu befeuchten. Om mit deiner Süßigkeit hører det ene eller det andet sted hen rent syntaktisk, gør ikke den store forskel, men det er typisk, at sådanne ændringer sniger sig ind. Det kan der bringes talrige eksempler på. Af praktiske grunde ser vi igen på de to strofer, som vi citerede ovenfor i Schraders og i Brorsons redaktion. De lyder hos Rist (Fischer-Tümpel 256):

HErr, lass uns doch den Reben gleich
Auch guhte Früchte bringen
Und aus der Welt nach deinem Reich'
Im Glauben eifrig ringen.

Lass uns durch wahre Reü und Buhss'
Auch täglich mit dir sterben,
Demnach der alte Adam muss
Biss auff den Grund verderben,
Sol man dein Reich ererben.

Hilf, dass wir diesen Gnadenbund
Der Tauffe nie vergessen
Und sich kein freches Hertz noch Mund
Zu schmähen ihn vermessen.

Die Tauffe muss' in Angst und Pein,
Ja wenn wir gehn von hinne,
HErr, unser Trost und Freude sein:
Das heist der Welt entrinnen,
Den Himmel zu gewinnen.

Selvom det ikke er givet, at tegnsætningen her stammer fra Rist, så kan den dog benyttes til at se, hvor lidet indholdsbetinget tegnsætningen er hos Schrader. I Gesang-Buch, hvor versene ikke er markeret optisk, men fremgår af den syngendes beherskelse af melodien, tager tegnsætningen intetsteds hensyn til indholdet, men består af ret tilfældige tegn, der står efter udråb (som Herr eller Hilf) og iøvrigt lejlighedsvis markerer versskifte. Meningsløst rent indholdsmæssigt er i Gesang-Buch komma efter første vers, punktum efter andet, komma efter fjerde. I sidste strofe er kolon, som det står hos Schrader, et forlegenhedstegn, det kolon, som man stiller midt i en uoverskuelig sætning for at postulere en eller anden relation mellem delene før og efter. Kolon hos Rist står på et indholdsmæssigt logisk sted: før hele digtets morale.

En sammenligning mellem disse tilsyneladende kun lidet forskellige redaktioner viser også på andre punkter, hvorledes indholdets makrostruktur allerede her smuldrer, fordi der er andet, der er vigtigere for en salme, der skal bruges. Rists Demnach betyder noget i retning af forsåvidt som og begrunder det foregående ønske logisk med det følgende betingende sætningskompleks i resten af strofen. Schraders darnach står i det mindste i fare for, at dets funktion som edderkop midt i et spind af fem linjer forflygtiges til fordel for en mere problemfri fremadskriden af temporal-kausal art fra linje til linje. Til en sådan mere glidende diktation fører også ændringen i næstsidste vers fra Rists sammenfattende Das heist til Schraders mere underordnede relativtilslutning die heiss't. Af de mange smårettelser (der ikke kan have så primær interesse for danske læsere) skal der endnu peges på den, at der i den første af de citerede strofer står lass uns i vers 1 og lass mich i vers 5. Det skal indrømmes, at skifte i numerus også hos Rist ofte er vilkårligt, men her, hvor pluralis vender tilbage i sidste strofer, sprænges sammenhængen ganske, det er: den kerer man sig ikke om. Brorson har ikke rettet denne sløsethed tilbage. (Iøvrigt henviser jeg den, der måtte være interesseret i yderligere detaljer i det tyske materiale, til gengivelsen af mit foredrag i Deutsche Vierteljahrsschrift für Literaturwissenschaft und Geistesgeschichte).

Så er der de snusfornuftige rettelse, - de gør sommetider til, men oftere fra. I Lasset uns den Herren preisen (Fischer-Tümpel 187, Gesang-Buch 135) rettes allerede på Rists tid det pinlige kætteri, at jorden skulle have skælvet, da Kristus lå i sin grav. Som bekendt skælvede jorden på et tidligere tidspunkt, her var det fjeldet, der skælvede. I samme salme hedder det kräncker noch als kranck, men det er for intellektuelt, for spidsfindigt, det rettes til det altid opbyggelige von sünden-straffen kranck, medens Gantz in deine Gunst verliebt simpelthen er usædeligt og rettes til unbetrübt. I Frohlocket jetzt mit Händen (Fischer-Tümpel 280, Gesang-Buch 155) forsvinder hele strofepartier, fordi de kan forvirre de fattige i ånden, f.eks. et stort udblik på dengang, da Gud ikke lyttede til os.

De erstattes af glade og flade bemærkninger om, at det gør han nu (strofe 5). I samme salme erstattes nogle betragtninger for viderekomne over, at legemet slutter sig til sjælen på den yderste dag, med mere forståeligt fyld, som altid med de uden videre anvendelige moralgloser: sammt den frommen.

Nu kunne man mene, at sådanne ofte umærkelige ændringer i teksten er forbeholdt præfilologiske epoker. Men det er ikke tilfældet. Salmen Jesu, du mein liebstes Leben, den hvor Rist talte om de smukkeste kvinder, er efter udgaven hos Brorson vandret videre ind i den absolutte anvendelighed. W.A.Wexels ændrede til sin Psalmebog fra 1851 efter Brorson digtet til en kommentar til kongesønnens bryllup Matth.22, som bekendt det bryllup i hele verdenshistorien, hvor der er mindst sex. Wexels erstatter da også bryllupsnattens glæder med bryllupsmiddagens. Derfor lyder det ret materialistisk, når Wexels taler om bryllupsglæde, men det skal naturligvis forstås rent parabolisk. I en ydermere forkortet form landede dette poem i den danske salmebog, nu som DDS 147. Der står stadigvæk Rist nedenunder, men der er ikke andet tilbage af originalen end en ret nøjagtig oversættelse af det ligegyldige verspar (str.9,9f.) Leib und Seel' erfreuen sich, HErr, in dir gantz inniglich. Alt andet er efterhånden forsvundet, forvandlet, ikke engang strofeformen er bevaret. Anders Malling bemærker hertil i "Dansk Salme Historie" III (1963) side 75-79, at der endnu hos Schrader var mere, der mindede om Højsangen, end godt var, selvom han fjernede noget af det værste. Brorsons oversættelse roses, fordi den elegant har fjernet flere af plathederne.

De seneste udgaver af flere salmebøger, således DDS fra 1953 og navnlig Liedboek voor de Kerken fra 1973, stræber nu efter at restaurere, at gå tilbage til mere oprindelige redaktioner. Det forekommer meget rosværdigt rent litteraturhistorisk set, men kan føre til indre modsigelser i en poesi, der skal benyttes i en bestemt sammenhæng. I almindelighed gælder det, at salmebøger af i dag har striglet navnlig de store og derfor genstridige digtere kraftigt igennem. Det gælder også for Brorson i DDS, jf. min artikel "Skal moderne salmer være kunst?" i Dansk teologisk tidsskrift XXXIII (1970) side 204-217. Og når en pastor i dag oversætter salmer, er han ligeså fristet som sine forgængere i tidligere århundreder til at nærme sig en normaldiktation, der er genrebetinget, men fjerner originaltonen fra teksten, så man ofte står uforstående over for, hvorfor teksten var det værd at blive oversat, medmindre da oversættelsen i sig selv skal anses for en gudvelbehagelig handling på søndag eftermiddage, en slags privat andagt for vedkommende præst i stedet for at løse kryds-og-tværs: jf. min artikel "Grundtvig oversat til tysk Salmetradition" i Grundtvig studier XXIII (1970) side 33-46.

Litteraturvidenskaben er i dag vidne til, at de ægte digteres lyrik er ude i den store krise. Det er derfor forfriskende at støde på en lyrik, der tydeligvis efterstræber helt andre idealer. Afsluttende vil vi stille spørgsmålet, om de her gjorte erfaringer kan tjene til en almen karakteristik af strofiske digte, der synges af et kollektiv.

Vi har fastslået, at salmer under hensyntagen til deres anvendelighed tydeligvis som tendens undgår noget, er indifferent over for andet og tydeligt tilstræber andet igen.

Det, der undgås, er det af makrostrukturen betingede crescendo/decrescendo og accelerando/ritardando, hvor diktionen følger sig efter et indhold, det, der undgås, er detaljer, der ikke tåler at løsrides fra deres sammenhæng og betragtes for sig med deres rent pålydende værdi, det, der undgås, er intellektualismer i form af paradokser, lærde åndricheder, skjulte citater, det, der undgås, er det kunstneriske dialektiske spil mellem syntaks og vers.

Indifferente synes salmer at være over for visse træk, der derfor i tidens løb kan forsvinde, som den sammenhængende syntaks, overhovedet makrostrukturen, også den meningsfulde metafor i dens modsætning til allegori og katakrese.

Derimod tilstræbes, at tankebuer ikke omfatter større dele, end at de kan overskues i øret, d.v.s. maksimum to verselinjer. Der tilstræbes en regelmæssig længde af og balance mellem de enkelte sætninger, gerne i form af maksimer, der uden problemer kan løses ud af sammenhængen og bruges som citater, bevingede ord, manna. Grænsen mellem Gudsord og banale ordsprog kan næppe drages. Der tilstræbes kanoniserede moralbegreber i form af effektgloser, overhovedet tilstræbes den mikrostrukturelle retoriks effekter: parformler, ornante adjektiver.

Disse bestræbelser udfoldes ofte på basis af et digt, der i sig selv tager æstetiske hensyn, er skrevet af en (også ellers) digter. Navnlig i nutiden findes der ganske vist også eksempler på, at man fabrikterer perfekte salmer med det samme, uden individuelle udvækster. Den ovenfor nævnte nederlandske salmebog eksperimenterer med et tilsyneladende frugtbart samarbejde mellem teologer og erfarne digtere. Et vist element af subjektivt jeg-ved-ej-hvad synes nødvendigt.

Det synes at være en erfaring, at der bag en kollektiv appel, der vil have succes, er nødt til at stå visse individuelle værdier, selvom disse kan betyde en fare for ortodoksien. Dette kan påvises gennem en analyse af nationalhymnernes historie. I denne sammenhæng vil vi afstå herfra. Men vi kan måske demonstrere den anvendte lyriks muligheder ved hjælp af et billede og vælger hertil billedet af et hus. Huset bygges efter en eller anden sammenhængende, tit bevidst æstetisk plan, men det kommer an på beboeligheden. Hvis man bor i huset, foretager man vedvarende småændringer og moderniseringer. Man opgiver at bo i et stilægte mu-

seum, selvom det kunne synes mest fair over for husets skaber. Hundreder af år efter kan sådan et hus se højst besynderligt ud, netop fordi det bliver brugt. Dets æstetiske makrostruktur kan forlængst være gået fløjten, men dette er ikke hovedanliggendet for dem, der bor i huset. På den anden side: et hus, der bygges uden perspektiv, bare for at bruges her og nu, holder næppe hundrede år.

Mikrostrukturelle ændringer ender med at sprænge den makrostrukturelle vision. Men uden disse ændringer ingen fortløbende anvendelighed.

Hvis man blot lader den bestemme, der synger, tenderer ethvert digt i det lange løb henimod usammenhængende og tandløse aforismer. Efter tusind års forløb ville alle salmer se fuldkommen ens ud, sådan som de fleste schlagere og konfektionssyede nationalhymner (de fleste er fra efter 1945) gør det. Professionelle salmedigtere, der blot vil være salmedigtere, fabrikere derfor salmer, der fra første færd repræsenterer dette slutstadium og intetsteds krænker ortodoksien. Jeg tror, at det er gavnligt med lejlighedsvis indsprøjtninger af individualistisk foruroligelse, med balancegang på randen af ortodoksien. I de tilfælde, hvor digte af denne art træder i anamnesiens tjeneste, opfylder de sociale funktioner af en art, der hæver deres humane værdi op over det esoteriske kunstværks æstetik.

Men hvor er I henne, I stolte svaner?

Leif Ludwig Albertsen

For at lette vore læsere forståelsen af ovenstående værdifulde belysning af en interessant problematik tillader redaktionen sig at bringe en oversættelse af en del af de i afhandlingen forekommende fremmedord:

allitteration: bogstavrim
anamnesi: erindring
anamnetisk: erindrende
antinomi: modsætning
apriori: på forhånd
deliberativ: overvejende
deskriptivt: beskrivende
epideiktisk: fremvisende
eskapisme: virkelighedsflugt
eskatologisk: som vedrører død, dommedag, salighed etc.
interpretatorisk: fortolkende
katakrese: ulogisk ordsammenstilling
komposita ad hoc: sammensatte udtryk til lejligheden
parabolsk: som lignelse
percipere: fatte, forstå
pleonasme: fyldekalk
reminiscenser: minder, genklange
singsang: syngende tonefald
skisma: splittelse
symbiose: samliv
transcendere: overstige, overskride, gå ud over
typologisk: som undersøger de forskellige typer.

Anmeldelser

Kommentarer til Kingo

THOMAS KINGO, Samlede Skrifter, Bind VI, 3. hæfte.
udgivet af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.
C.A. Reitzels Boghandel A/S. København 1974

ved Erik Norman Svendsen.

3. hæfte af bind VI i Thomas Kingo Samlede Skrifter rummer kommentarerne til bind III, IV, V, der udkom i 1939, 1941 og 1943 (!) og som omfattede de centrale Kingo-skrifter: Aandelige Sjungekors første og anden part, Vinterparten, Ligprædiken over Jacob Birkerød samt samlingen af breve og aktstykker. Der er altså et meget vigtigt og længe ventet kommentarhæfte, som Det Danske Sprog- og Litteraturselskab omsider har fået udgivet. Først nu kan de omtalte bind bruges med fuldt udbytte og på en overkommelig måde. 3. hæfte vidner om den fortsatte interesse for Kingo, som ikke mindst skyldes det salmehistoriske arbejde, der fra midten af 60'erne er foregået på Kirkehistorisk Institut i København. Således er artiklerne om Vinterparten og Ligprædikenen over Jacob Birkerød i høj grad netop præget af studier og resultater, som stammer fra det hymnologiske arbejde, som Institut for Dansk Kirkehistorie har været igangsætter af. Men derudover ligger der naturligvis i høj grad selvstændige studier og resultater bag dette hæfte, samt evnen til at fremdrage det væsentlige af de mange bidrag indenfor Kingoforskningen. Alt dette udgiverne til megen ros og ære. Udgiverne har gjort sig stor flid med at lade de forskellige opfattelser komme til orde uden alt for kraftigt at favorisere deres egen opfattelse. Men det er gjort spændende og inspirerende og bestemt ikke uden profil. Sådan må og skal det være i et standardværk, der skal holde en lang række år. Eneste undtagelse er Lone Fatum's bidrag, et teologihistorisk indlæg i debatten om Kingos kristendomstype ud fra hans ligprædiken over Jacob Birkerød, men med hele hans forfatterskab som baggrund. Dette bidrag - som ikke er udgivernes eget - falder efter min mening så ganske afgjort udenfor sammenhængen i et kommentarhæfte, idet det er et til tider skarpt polemisk indlæg. Men dermed er ikke sagt noget om bidragets lødighed og værdi. Og ansvaret for at placere denne artikel i Kingoværket er udgivernes - ikke forfatterens. Men herom lidt mere senere.

Udover det store, grundige og imponerende noteapparat, der næsten linje for linje hjælper læseren med at trænge til bunds i de enkelte Kingotekster, rummer hæftet en artikel om Aandelige Sjungekors to parter, samt de omtalte artikler om Vinterparten og Ligprædikenen over Jacob Birkerød. Det er særligt de to første,

der umiddelbart henvender sig til den hymnologisk interesserede, men jeg vil alligevel skynde mig at sige (trods alle reservationer): læs endelig Lone Fatum's artikel om Kingos berømte ligprædiken (den eneste vi kender fra hans hånd). Den kunne i langt højere grad have været et indlæg i den snart gamle debat fra 30'erne om Kingos kristendomstype, sådan som den særlig kommer til udtryk i digtene i Sjungekorene. Et forhold Lone Fatum ingenlunde lægger skjul på.

Artiklen om Sjungekorene er foruden de indiskutable salmehistoriske oplysninger også et forsøg på at forstå Kingos store originalitet og genialitet, hvadenten det drejer sig om hans musikalske, digteriske eller teologiske format. Og det gøres med stort overblik og megen kærlighed. At det særlig er Kingo som digter, der interesserer, er kun naturligt i denne udgivelse. Redegørelsen for Kingos symbolkunst er således både let tilgængelig og dybtborende. Langt mere usikker er den teologiske karakteristik, f.eks. ved behandlingen af Kingos berømteste salme: Far verden, far vel. Her træder man bravt vande i den gamle strid mellem Oskar Andersen, Solveig Tunold, Arne Møller og Aage Bentzen (!). Måske er det denne usikkerhed, der har fået udgiverne til at placere teologen Lone Fatum's artikel i hæftet, som en slags modvægt mod evt. ensidig litterær behandling af Kingo. Men uanset dette forhold er artiklen om Sjungekorene god at få forstand af, og den skjuler ikke de relevante kilder, sådan at den teologisk interesserede læser uden besvær selv kan gå resultaterne og vurderingerne efter.

Med mere end sædvanlig interesse har jeg læst udgivernes artikel om Vinterparten, fordi jeg selv er en af de hymnologer, hvis Kingostudier udgiverne har benyttet. Jeg hilser naturligvis med stor glæde, at man stort set kan tilslutte sig de resultater vedr. Vinterpartens fremkomst og forkastelse i 1689-90, som jeg fremlagde i Kirkehistoriske Samlinger og i Kingos Graduale som efterskrift i 1967. Udgiverne støtter mig i mit brud med den tidligere Kingoforskning, der hovedsagelig hævdede, at Kingo selv var skyld i Vinterpartens fald, fordi han skulle have overskredet sine beføjelser og gældende regler f.eks. om censur. Også udgiverne finder det godt gjort, at Vinterpartens forkastelse var af politisk art. At det skyldtes interne vanskeligheder ved hoffet mellem Christian V og oversekretæren for Danske Kancelli, Bolle Luxdorph, Kingo og Sjællands biskop Hans Bagger. Uenighed mellem udgiverne og undertegnede viser sig først ved behandlingen af den udslaggivende årsag til bruddet mellem den enevældige majestæt på den ene side og Luxdorph, Kingo og Bagger på den anden side. Udgiverne kan ikke følge mig i den antagelse, at det skyldtes en formodet favorisering af Kingo fra Luxdorps side med hensyn til eneret på trykning og salg af Vinterparten. I stedet foreslår man to andre muligheder: a) Luxdorph skjulte for kongen, at Vinterparten kun var en vinterpart, en halv salmebog, skønt det var pålagt Kingo at udarbejde en hel salmebog omfattende hele kirkeåret. b) Luxdorph

har undladt at referere for kongen, at det var umuligt at udgive en sommerpart inden første søndag i advent 1690, sådan at menigheden ville blive ladet i stikken, hvis salmebogen indførtes straks og de gamle salmebøger blev udelukket fra brug. Personlig kan jeg ikke se, at disse to grunde skulle være mere sandsynlige eller være tilstrækkelige til at forklare det bratte fald fra tinderne, som Kingo og især Luxdorph oplevede i vinteren 1690. Men dette er vel heller ikke særlig væsentligt og næppe til helt at udrede i dag med de kendte kilder. Væsentligt er derimod, at både udgiverne og jeg er enige om at placere den egentlige årsag til begivenhedernes forløb hos Bolle Luxdorph. Det var hans referat i salmebogs-sagen, der blev den liden tue, der væltede det store læs. Men hvori det forkerte referat bestod er nok stadig en dunkel sag. Jeg tror ikke man kan forklare kongens voldsomme reaktion mod Luxdorph og Kingo uden at skele til de rygter, der verserede om, at Kingo og Luxdorph havde gjort fælles sag i håb om en stor fortjeneste (220.000 rigsdaler). Og disse rygter lader sig lettest forene med den antagelse, at Luxdorph skaffede Kingo et bedre privilegium på Vinterpartens trykning og salg, end kongen havde billiget. Kongens reaktion skyldtes simpelthen såret forfængelighed over at være blevet omgået af Luxdorph. Hertil svarer også den omstændighed godt, at Christian V kort efter sin voldsomme reaktion mod Kingo måtte gå i sig selv og som plaster på såret tildele Kingo rang med justitsråder (hvilket placerede ham i rang over selveste Sjællands biskop - som udgiverne selv påpeger!). Jeg synes nok udgiverne kommer for let om ved de rygter, der verserede om økonomisk vinding. Man konstaterer ganske enkelt, at de lyder utro-værdige, men begrunder det egentlig ikke.

Men lad disse - lidt selvoptagne - bemærkninger være nok. Også om denne artikel gælder det, at den særlig interesserede uden besvær med noteapparatets hjælp kan gå resultater og vurderinger efter uden større besvær.

Vanskeligere bliver dette i Lone Fatum's artikel, en teologihistorisk redegørelse for Kingos fromhedstype på baggrund af hans ligprædiken over Jacob Birkerød. Lone Fatum vil genremæssigt placere Kingos ligprædiken sammen med Sæbygårds Koklage og trøstedigtet til Niels Juels enke samt sammenholde den med hele Kingos øvrige produktion. "Isoleres ligprædikenen som specielt teologisk dokument, forledes man let til at lægge alt for megen vægt på det traditionelt lutherske og på de genretypiske træk, og dermed låses man fast i den lidet frugtbare opfattelse, at der ved siden af Kingos orthodoxe grundsyn umuligt kan være plads til noget så uorthodokst som påvirkninger fra den engelske puritanisme." (side 536). Efter en redegørelse for den såkaldte "engelske prædikemåde", der lagde vægt på praktisk kristendom, troens daglige øvelse og et konsekvent udadrettet fromhedsliv, vil Lone Fatum godtgøre, at Kingo stod i dyb gæld til denne interkonfessionelle vækkelsesbevægelse, hvilket særligt kommer til udtryk i Aan-

delige Sjungekors Anden Part. Lone Fatum bygger her videre på de resultater, Oskar Andersen kom til i 30'erne, og hun gør det dygtigt og konsekvent. Ingen tvivl om det. Alligevel føler jeg mig noget ladt i stikken, idet jeg ikke synes den fornødne dokumentation fra Kingos produktion gives. Ligesom hendes skildring af den engelske prædikemåde i for høj grad støtter sig til standardværker og ikke til specialundersøgelser. Det fastslås ofte af forfatteren, at sådan og sådan forholder det sig altså. Og det er måske rigtigt nok, men Lone Fatum skulle nok have skrevet en større og grundigere artikel herom og så fundet et andet sted at offentliggøre den end i dette kommentarhæfte. Og fremfor alt skal hun i sin fremlæggelse tage sit udgangspunkt i Aandelige Sjungekors Anden Part og ikke i den ligprædiken, hun selv så rigtig understreger alt for let kan anses for tidstypisk. Den rigtige vej må dog være at gå fra Kingos salmer og til hans på mange måder tidstypiske ligprædiken og i den sammenhæng vise, hvori den alligevel betegner et nybrud. Men her i hæftet (om end ikke i hendes egne studier naturligvis) går hun omvendt til værks. Og det er faktisk synd for hendes anliggende: at vise, "at Kingo teologihistorisk hører hjemme iblandt bodsindividualismens fromhedsformidlere af et evangelium, som dømmer og af en nåde, som forpligter". (som de dog kan sige det, de teologer!) Endelig ville det være befordrende for læserens velvillige modtagelse, om Lone Fatum ville bekæmpe sine teologiske og kirkelige aggressioner i en videnskabelig artikel, f.eks. når hun noget parodisk sammenligner 17.århundredes bodsfromhed med vore dages "søndagshyggefolkekirkekristendom".

Og hermed være det væsentlige 3.hæfte i bind VI anbefalet på det kraftigste. Det bør få en meget bred læserkreds.

ENS

"flere salmer"

"flere salmer", et hæfte med nye salmer, udgivet af Landsrådet for Danmarks KFUM-og KFUK-organisationer. 1974.

ved Susanne Fabritius de Tengnagel.

Endnu engang har Landsrådet for Danmarks KFUM-og KFUK-organisationer foranlediget en udgivelse af nye salmer i blå med titlen "flere salmer" (udg.sept. 1974). Hæftet efterfølger det røde salmehæfte "Salmer" (1971), som efterhånden er blevet sunget tyndt i mange kristne sammenhænge. Det er min opfattelse, at det ikke alene er børn og unge, men også den ældre generation, der har gjort brug af salmerne. Derfor må man tage imod det nye salmehæfte med åbne arme og håbe på, at det bliver brugt ligeså flittigt som "Salmer" ved siden af salme-

bog og sangbøger.

"flere salmer" har fået en smuk opsætning, og med Jørgen Møballes spændende og morsomme vignetter til de fleste af salmerne er der samtidig noget for øjet!

14 salmedigtere har bidraget med stof til de 48 salmer, som hæftet indeholder: Niels Johansen, K.L.Aastrup, Jens Lyster, Gerda Vind, Holger Lissner, Olov Hartman, Jørgen Michaelsen, Henning Blauenfeldt, Erik Ågård, Johs.Kirkegaard, Kaj Kjeldsen, P.H.Katballe, Else Bach Kristensen og Dorte Roager Larsen.

Salmerne, der for de flestes vedkommende er henvendt til unge-voksne, handler om Guds skaberværk, hans kærlighed og omsorg, om jul og påske, om dåb og nadver, om broderskab, om menneskets søgen efter Gud og dets ansvar overfor livet, om troens konsekvenser, om brødet og en verden, der har mistet modet. Der er givet lejlighed til at bruge salmehæftet hele året, i enhver menneskelig situation.

En for mig ukendt salmedigter, Else Bach Kristensen, har bidraget med en særdeles usødet og barsk syndsbeholdelses-salme, som man desværre ikke kan komme uden om (se foran side 7). Niels Johansen har leveret 3 salmer for unge og voksne (se foran side 6). Blandt hans forfatterskab har jeg ledt forgæves efter nogle af hans udmærkede børnesalmer, som jeg ofte selv har sunget med børn. Derfor har jeg tilladt mig at gengive Niels Johansen's Fadervor-salme: "Du vor Far i Himlen er" (se side 4). - Blandt de mest produktive salmedigtere for børn er som bekendt Dorte Roager Larsen, der også er repræsenteret med 8 salmer i hæftet, samlet i sidste del. Det er livsbekræftende salmer, der uden tvivl vil give børnene lyst til at synge med.

Blandt komponisterne er Arne Elkrog og Lars Bo Jensen stærkt repræsenteret. Lars Bo Jensen har givet Olov Hartman's nadversalme "Du som går foran os" en for menigheden enklere sangbar melodi end salmens svenske melodi af Sven-Erik Bäck. Til Henning Blauenfeldt's "En mand sagde god for Gud", (musik: Arne Berg HM.1.årg.nr.6) har Arne Elkrog lavet en ny melodi, for mig at se uden grund. Arne Bergs musik er enkel og let at synge. Med hensyn til at lave melodier til salmer, der kan have op til to melodier i forvejen, kan det være interessant for komponisterne, men for mig at se lidt forvirrende for dem, der skal synge dem. Mit indtryk af redaktionens melodivalg er dog iøvrigt, at man såvidt muligt har bestræbt sig på at gøre salmerne så brugbare som muligt med lette og iørefaldende toner.

Det har sandsynligvis ikke været let at udvalge sig det foreliggende materiale til salmehæftet. Men man har efter min opfattelse højnet kvalitetskravet i forhold til "Salmer", vel nok fordi der i dag er flere salmer at vælge imellem. Blandt salmerne vil der være nogle, der foretrækkes frem for andre. Hver salme har sin tid. Men jo mindre tidstypisk den er, jo oftere vil den for-

modentlig blive sunget.

Man taler så meget om, at vi behøver en ny Grundtvig eller Brorson. Lad os foreløbig 'nøjes' med de salmedigtere, vi nu har, som meget ihærdigt forsøger at forny salmesangen i et nutidigt sprog uden for mange dogmatisk-snørklede udtryk.

Sidst, men ikke mindst, skal jeg nævne en ny salmeform, som optræder to gange i hæftet. Det er: at sætte melodi til en bibeltekst, som her Ps.8 og Joh.13,34. Teksten ved vi jo er god, men det er den ukendte (!) komponist' melodi også:

EN NY BEFALING GIVER JEG JER

EN NY BE-FALING GI-VER JEG JER: AT I EL-SKER HVER AN-DRE SOM JEG HAR EL-SKET JER, AT I EL-SKER HVER AN-DRE, SOM JEG HAR EL-SKET JER DER-PÅ SKAL AL-LE KEN-DE AT I ER MI-NE DIS-CIP-LE: OM I HAR IND-BYR-DES KÆRLIG-HED. DER KÆR-LIG-HED.

En ny befaling giver jeg jer:
 At I elsker hverandre
 som jeg har elsket jer,
 at I elsker hverandre,
 som jeg har elsket jer.
 Derpå skal alle kende,
 at I er mine disciple:
 om I har indbyrdes kærlighed.
 Derpå skal alle kende,
 at I er mine disciple:
 om I har indbyrdes kærlighed.

Tekst: Joh. 13, 34.

Melodi: Ukendt komponist

Salmehæftet slutter med et guitar-kursus, i hvilket indgår 5 sider basis-akkorder, som hjælp til melodiernes becifringer.

SF-T.

JUL og PÅSKE

Jul og Påske, 8 nye salmer. 1974.

Tekster: H.Blauenfeldt, E Bock, E.Holmen, Johs.Kirkegaard.

Musik: Evan-Th. Vestergaard.

Udgivet af Ålborg studiegruppe for forsøgsgudstjenester.

ved Arne Bertelsen

Mange forsøg har været gjort på at komme vor tid i møde, således som den i de seneste år har ændret struktur. Kulturelle og åndelige værdier, som hidtil har stået uantastede, er kommet under lup, yngre generationer ser med andre øjne på hele udviklingen og tager selv stor del i den, hvilket ikke mindst er med til at befordre en ændring i vort forhold til bestående normer. Dette gælder alle områder, politisk, litterært, kulturelt og kirkeligt. Dette sidste interesserer her. Faktisk siden reformationen er der ikke foretaget nævneværdige indgreb i kirkens forskellige arbejdsområder, især det vigtigste: gudstjenesten, udover at de har været ganske let farvet af tidens moral og kulturelle indstilling.

Vor tid synes i sine bestræbelser for at "følge med" i den på alle områder indsatte omvurdering af værdierne at sætte reformer i gang så der mere er tale om revolution end evolution. Fra højeste ledelse har en nedsat noget langsomt arbejdende liturgi-kommision bragt en betænkning frem, der ikke betegner større ændringer. Mange landet over har taget sagen i egen hånd, for noget måtte der ske. Det danske Bibelselskab udgav Det nye Testamente i ny oversættelse af ægteparret Seidelin, "Dansk Kirkesang" fortsatte på højkirkelig basis det reformarbejde, Thomas Laub satte i gang på salmemelodiernes område og udløbere deraf som "Theologisk Oratorium" (der særlig tog sig af tidebønnerne) og "Ecclesia" (jeg husker ikke det korrekte navn på det udvalg, der i samarbejde med tilsvarende udvalg i de øvrige nordiske lande arbejder på at finde "generalnævnerne" for nordens salmer, så at de kan synges i nogenlunde samme form overalt).

Fælles for disse bestræbelser (bortset fra den nye oversættelse) er et, man kunne kalde det et reaktionært synspunkt, bringende tidligere tiders forsyndelser og forglemmelser og også afvigelser af vejen og føre alt tilbage til oprindelige former og opståen. Uden på nogen måde at forklejne arbejdet hermed har vel dette lidt reaktionære synspunkt bevirket de mange sikkert velvillige forsøg (især hos ungdommen) som er gjort ud fra devisen: vor tids sprog. Værdien heraf diskuteres og vil formentlig fremover stadig give anledning til debat.

Evan-Th. Vestergaard hører til dem, der gerne vil give et musikalsk bidrag til fornyelsen af salmerekorporet. Salmer i gammeldags forstand er det ikke (hvad er en salme?) snarere religiøse sange men det kan i og for sig være lige-

meget. Og dog - for mig indeholder en salme nogle i et poetisk sprog formede generelle kristne sandheder (uden at behøve at være dogmatisk). Det synes mig som om tekstforfatterne her: Johs. Kirkegaard, H. Blauenfeldt og især Eyvind Holmen og Ester Bock mere har interesseret sig for "øjeblikssalmer" (som Evan-Th. V. taler om i sit forord) og personlig finder jeg nogle af dem mere effektsøgende i deres indhold end egentlig forkyndende. For mig har det en vis betydning, hvad den pågældende tekst siger mig, om jeg skulle sætte musik dertil.

Evan-Th. Vestergaard har komponeret musik til 8 tekster og sender dem ud "fuldstændigt uforbeholdent og med alle forbehold". Hans musikalske arbejde kan dog kun aftvinge respekt. At det f.eks. har været muligt at give Holmens for mig uforståelige "Dage med spot" en i sin enkelhed så rammende god melodi viser en beherskelse i musikalsk udtryksmåde, hvad der også kommer til orde i andre melodier som til Kirkegaards "Hvem af os skal forråde", hvor hele akkompagnementet kun består af een tone, hvorover er formet en melodi i en slags moderne gregorianik. Hvis Ester Bocks tekster skal være udtryk for moderne poesi, beklager jeg vor tids religiøse digtning. Er det en leflen for det forfladigede sprog, vor tids ungdom er fortrolig med, beklager jeg ungdommen. Set fra et musikalsk standpunkt er de med en holdningsløs metrik håbløse at sætte en fornuftig melodi til. Og det er efter min mening heller ikke lykkedes for Vestergaard, omend de musikalske elementer er gode nok. Det ville føre for vidt her at komme nærmere ind på enkeltheder, blot nævne slutningen: "For vi hjalp dig kære Vorherre", hvor for mig at se en anden rytmisk-melodisk form havde været mere naturlig.

Blauenfeldts og Kirkegaards tekster er metrisk og indholdsmæssigt mere traditionsbundne. De har dog inspireret Vestergaard til musik, der ikke er bundet heraf. En perle er "Getsemane" (K.) i sin "nutidige" gregorianik og sin, som jeg allerede har nævnt såre enkle harmonisering - een tone. Ligeledes "Det var til verden, Kristus kom" (også K.), hvor første linie er meget smukt formet, men hvor jeg i stedet for gentagelsen i den sidste havde foretrukket c b a f i trediesidste takt uden ændring i akkordtonen G. Man kunne også diskutere slutningen af Blauenfeldts "Hosianna" som for mig ikke er så overbevisende som det øvrige. Tilbage står at nævne "Når ordet blir kød" (også B.), hvor akkompagnementet giver helheden en særlig rytmisk spænding.

Hvorvidt dette forsøg for nogle melodiers vedkommende vil leve fremover, er et spørgsmål, men Evan-Th. Vestergaards arbejde og musikalske resultater er det værd.

Arne Bertelsen

Samme hæfte
ved Gerda Vind

I sit forord skriver Evan-Th. Vestergaard om salmeproblemet, som består i at definere, hvad en salme er. Han skriver om 2 kategorier:

"1. En kategori, hvis salmer er eviggyldige i sprog, emnevalg og musikalsk udtryk. Måske er denne slags halvutopisk, men den eksisterer i alt fald begrebsmæssigt.

2. En kategori, som i meget udpræget grad - ikke mindst kvalitetsmæssigt - består af øjeblikks-salmer. De behandler aktuelle problemer og skrives i nutidigt litterært og musikalsk sprog".

Evan-Th. Vestergaard, som er medudgiver af dette lille hefte tør ikke afvise nogen af disse 2 kategorier. Det ville måske hjælpe ham og os andre en del, hvis vi undlod at kalde alle nyudkomne tekster for salmer. Hvad om man nu havde kaldt disse "øjeblikks-salmer", som han selv udtrykker det, for: "Jul, og Påske, 8 nye sange til bestemte lejligheder i kirkeåret" - eller lign.?

For mig at se, ville nutidsdigtningen inden for menighedssangen højnes i kvalitet og blive flittigere brugt, hvis vi holdt begreberne og betegnelserne af de 2 kategorier fra hinanden. Udgiv nye tekster næste gang med en varebetegnelse, som man ærligt kan stå ved.

Brugerne vil naturligvis, i de menighedskredse de hører til (en menighed er altid der, hvor man samles om Guds ord) synge med på de sange, som nu stemmer overens med holdninger og meninger. Nogle synger jo helst protestsange og beatprægede tekster og melodier.

Jeg for min del vil helst synge de sange, som rummer et kristent evangelium, sådan at sangen i mine menigheder (unge, gamle, til tider blandede) kan blive til opbyggelse for alle, bekendelse og lovsang.

Efter at have læst denne lille samling, trøster jeg mig ved at synge med på et par vers af Johs.Kirkegaards lejlighedssang til danske kirkedage: "Det var til verden Kristus kom" (side 8):

Han er en anstødssten for dem,
der uden ham sig fører frem
- i verden her.

Til dem, der intet kan og har,
er han alene kraft og svar
- i verden her.

Og videre med sidste vers:

Det var til verden, Kristus kom
med glæde til vor fattigdom
- i verden her.

G.V.

Åndelig visesang på Færøerne

Grammofonplade, melodier hovedsagelig indsamlet af Karl Clausen efter færøsk nutidstradition fra mange forskellige bygder. 1975.

"Ur Føroyum" hefte 7-8, 1975, udgivet af Dansk-Færøsk samfund.
(Åndelig visesang på Færøerne ved Karl Clausen og Marianne Clausen.
Tekstredaktion ved Johanne Brandt-Nielsen og Ole Jacobsen.
Illustrationer af Sven Havsteen-Mikkelsen).

Pladens pris: 46 kr.

Bogens pris: endnu ikke fastsat

bestilling gn.: Grethe Evensen, Sortedams Dossering 81,
2100 København Ø. tlf.: Tria 5088.

ved Poul Grubb

Af disse to udgivelser fik jeg først grammofonpladen i hænde. Det var med spænding, jeg satte nålen til. Inden jeg havde hørt ret længe, følte jeg mig i selskab med noget oprindeligt. Igennem den meget fine optagelse mødte jeg noget nyt, ægte og fromt.

Utilfredsstillende var det imidlertid kun at have den akustiske gengivelse, skønt teksten var dansk med færøsk tonefald, savnede jeg både den trykte tekst og noderne. Det var derfor med stor glæde, jeg noget senere modtog "Ur Føroyum" 7-8. Glæden suppleredes snart med forundring og beundring. Bag disse udgivelser ligger et kæmpearbejde, der nærmer sig "Mallingske" dimensioner. Til grund for udgivelsen ligger båndoptagelser af ca. 1100 melodier og melodivarianter, sunget af 51 meddelere til ca. 300 tekster. Af dette stof bringer bogen 66 tekster og 80 melodier, og pladen 20 tekster og 19 melodier.

Allerede i 1846 optegnede Henrik Rung som den første nogle af melodierne, og andre har siden gjort gode tilløb, men det er først med denne udgivelse, at stoffet rigtig er blevet gjort tilgængeligt. Det havde været rart, om dette var sket, inden "Malling" udkom, nu bliver man nødt til at have "Ur Føroyum" stående ved siden af ham som supplement.

Skønt det meste af stoffet er hentet fra kendte salmesamlinger, er det ikke egentligt eller blot kirkesalmestof, vi præsenteres for. Den færøske salmesang er meget nært knyttet til dagligdagen og hjemmet. Herom fortæller to lokale meddelere levende og fyldigt. Bådelagene sang, inden de tog på fiskefærd, og når de kom hjem. Meget anvendt til dette var versene: "Nu flyr jeg til din nåde.." og "O, Jesus morgenstjerne...". To vers, som nok står som nr. 5 og 6 af "Eg vil min Harra prisa..." i "Salmabok Føroya Folke 1960", men også findes som selvstændig salme, omend i en lidt anden oversættelse, i afdelingen Sjøferd. På samme måde er salmen "I ærlige brudefolk giver på agt..." en del af hjemmets bryllups-ceremoniel. Den synges som "brudevals" til den første kædedans ved brylluppet.

I en fyldig indledning gør Marianne Clausen rede for den færøske salmehistorie, så vidt det lader sig gøre. Salmebøger er sammen med andet husgeråd ofte blevet kastet i havet eller brændt som smittebærere, når pest eller anden farsot gik over landet, så de trykte vidnesbyrd, der er tilbage, er få.

Klart er det dog, at salmehistorien springer Pontoppidan, Guldberg og Evangelisk-kristelig over, samt flere steder også Roskilde Konvent. Den bygger på Hans Thomissøn, men har sin rigeste skat fra Kingo. En "Kingo" en "Kingosang" eller "Kingtonetone" er gængs betegnelse for den traditionsbestemte salmesang. Foruden Kingo har Peter Dass' forskellige salmer været meget brugt, hvilket formodentlig er geografisk og politisk bestemt af naturforholdene og den lange statslige tilknytning til Norge.

Melodierne til salmerne er, da man først i dette århundrede har kendt til musikledsagelse til sangen, nået til øerne med præsterne, men de har fået deres særegne udformning. Berøringen bygderne imellem har ikke været altfor stærk, så melodistoffet har fået en stærk regional udvikling, præget af de lokale forsangeres temperament. Marianne Clausen har til salmen "Jeg står nu op i Herrens navn..." noteret 17 variationer af melodien fra Kingos graduale 1699. Et meget interessant vidnesbyrd om de enkelte føringers evne til ved fejlhusk og bessermachen at gøre melodien til deres egen.

Den største del af bogen optages dog af melodioptegnelserne, teksterne og det dertil knyttede noteapparat. Dette giver oplysninger om meddelerne, deres kilder, bringer kommentarer til tekster og melodier, og forklarer enkelte ord.

En større omtale af melodistoffet hører hjemme i anden sammenhæng, selv om tekst og melodi har fælles historie. Teksterne er overalt forsøgt ført tilbage til den samling, hvor de først har været trykt. For at bringe en ensartethed over retskrivningen har man brugt den, der anvendes i "Nyerup og P. Rasmussen: Udvalg af danske viser I-II, København 1821". Man havde vel med samme ret kunnet bruge moderne retskrivning.

Teksterne bringes overalt i originalformen, der findes kun antydninger, men ingen oplysninger om tekstens overlevering. Om denne er mundtlig, eller hviler på afskrifter, meddeles ikke, men som ovenfor nævnt er ældre salmebøger uhyre sjældne på øerne. Ligeledes har man ikke forsøgt at redegøre for varianter, forvanskninger og sammenblandinger, der kan være opstået gennem tiderne. Noterne giver flere oplysninger om melodiens og færre om tekstens historie. Oftest kender meddeleren kun den, han har lært efter, og ikke mere. Marianne Clausens melodianalyser gør grundige forsøg på at trænge ind i historiens mørke, men trods deres absolutte store værdi, fyldes tomrummet ikke og kan næppe fyldes.

Når man som anmelder har prøvet at samle nogle af førstehåndsindtrykkene, sidder man tilbage med en stor glæde over det, man har mødt, og med et formodentlig utilfredsstillet håb om senere at kunne trænge længere ind i dette stof,

end der har været tid til. Blandt andet kunne det interessere én ikke blot at høre disse salmer og sange i enkeltmandsforedrag, men også at høre en bygdemeninghed synge dem i fællesskab.

Poul Grubb

Salmer på dansk og tysk

Udgivet af danske præster i Sydslesvig 1974.

Pris: ca. 4-5 DM pr.stk.

ved Theodor Jørgensen

Det er en bemærkelsesværdig lille "salmebog", som her har set dagens lys. Det drejer sig om "uddrag af Den Danske Salmebog med tilsvarende tyske vers til brug ved særlige lejligheder", som der står at læse på titelbladet. Bogen indeholder 48 salmer på dansk og tysk, hvoraf 46 står i Den danske Salmebog og er opgivet med deres nummer dér, og 21 står i den tyske salmebog. Langt de fleste salmer er af dansk oprindelse, ialt 29, hvoraf kun to findes i den tyske salmebog, nærmere betegnet i den slesvig-holstenske landeskirkes udgaves specielle del. De tyske salmer er bragt i den fra Den Danske Salmebog kendte oversættelse med undtagelse af en enkelt, som er nyoversat fra tysk. Tendensen er klar. For initiativtagerne har det været magtpåliggende at gøre tysksprogede i grænselandet bekendt med langt flere danske salmer, end de indtil nu har haft mulighed for.

Det er det prisværdige i dette initiativ, for det er på høje tid. Med sin oversættelse af Grundtvig-salmer gjorde den tidligere tyske præst ved Petrikirken i København, Werner Görnandt, allerede et fremstød i denne retning (jvf. Grundtvig als Kirchenliederdichter in lutherischer und ökumenischer Sicht (Grundtvig auf Deutsch). 2.udv.opl. Helsingør 1969), men hans oversættelser har jo slet ikke den samme mulighed for at blive kendt, som denne samling af salmer på dansk og tysk har det. Som salmebog til brug ved særlige lejligheder vil den jo komme langt flere mennesker i hænde, og det skulle forhåbentlig så bane vejen for, at langt flere danske salmer vil finde optagelse i den slesvig-holstenske landeskirkes salmebog. Ganske vist er det ikke initiativtagernes hensigt. "Salmebogen" henvender sig til tysksprogede gæster ved kirkelige handlinger i de danske kirker syd for grænsen. Derfor er udvalget af danske salmer gjort med henblik på dette, og det har bevirket, at man savner en række af de store danske kirkeårssalmer.

For mig at se er denne hensigt for snæver og for beskeden. Fra min tid som præst i sommerlandet, hvor langt de fleste af de udenlandske sommergæster var tysksprogede, husker jeg en række gode erfaringer med tosprogede gudstjenester

på dansk og tysk, som både den lokale menighed og udlændingene var glade for. Tosprogede gudstjenester af denne art burde i grænselandet med tiden blive en selvfølge ved særlige festlige lejligheder, f.eks. 2.juledag, 2.påskedag og 2.pinsedag. Dette økumeniske perspektiv er blevet praktiseret før i grænselandet, og det burde falde naturligt dér. Så derfor håber jeg, at redaktionen for denne salmesamling ikke lægger hænderne i skødet, men fortsætter og beriger ikke blot grænselandet, men også os andre med en ny udvidet udgave. Denne "salmebog" vil være velanbragt i adskillige kirker landet over, hvor der om sommeren kommer tysksprogede gæster for at deltage i den almindelige danske højmesse. Så burde den nok også forsynes med en oversættelse af højmessens liturgi.

Flere af oversættelserne til tysk er foretaget af pastor Andreas Øster, og det er godt gjort. Ellers er redaktionen ansvarlig for de fleste nyoversættelser, og det med betydeligt held. Det er i det store og hele lykkedes at give en god, mundret oversættelse, som alligevel giver genklang af den danske salmes særlige sprogtoner. Redaktionen har også foretaget nyoversættelser i enkelte tilfælde, hvor der allerede forelå en oversættelse til tysk, f.eks. af W. Görnandt, og i det store og hele har det været berettiget. Görnandts oversættelser bærer ofte præg af en ældre poetisk tradition i det tyske sprog. Således er redaktionens bearbejdelse af Görnandts oversættelse af "Guds fred er mer end englevagt" så ubetinget en forbedring. Men jeg forstår ikke, at man foretrak Otto Riethmüllers oversættelse af "Kirken den er et gammelt hus" frem for Görnandts, der dels holder sig tættere til den danske tekst, dels forekommer mig at være af bedre digterisk kvalitet. Ejheller forstår jeg, at man kun har aftrykt "Den signede dag med fryd vi ser" på dansk og ikke har medtaget Görnandts tyske oversættelse, som efter mit skøn hører til hans bedste.

To salmer er medtaget, som ikke står i Den Danske Salmebog, men som forhåbentlig en dag vil blive optaget i den. Det drejer sig om et nadververs af Jens Svendsen "Som gæst du bød mig til dit bord" og en oversættelse til dansk ved Jørgen Kristensen af en tysk bryllupssalme af Victor von Strauss und Torney: "Vi beder, Herre, for de to". Det er en meget fin oversættelse, som gør den tyske original bedre. Du store, hvor kunne vi have brug for den ved vielse!

Til enkeltheder kan der ikke være plads i denne anmeldelse. Men jeg kan ikke lade være med at spørge, hvorfor man ikke har bragt "Hil dig, frelser og forsoner" i dens fulde længde. Versene 4, 5 og 6 mangler. Oversættelsen er forøvrigt et godt eksempel på, hvor svært det er at overføre den præcise mening til et andet sprog. Således er "Ja, jeg tror på korsets gåde,/ gør

det, frelser, af din nåde" blevet til "Ja, o Herr, das ist mein Glaube:/ Deine Liebe gilt dem Staube". Det er unægtelig en afsvækkelse. På samme måde ligger linierne "Du, som har dig selv mig givet,/ lad i dig mig elske livet", der oversættes: "Du hast mir dich selbst gegeben./ Mache du mir lieb das Leben!" Jeg vil foreslå redaktionen, at den i en ny udgave i det mindste sætter "du" i kursiv. Så vil det fremgå tydeligere, at der ikke er tale om en livsglæde i al almindelighed, som Kristus skal hjælpe mig til, men en kærlighed til livet, der har sin grund i Kristus og ikke noget andet sted.

Morsomt er det, at oversætterne heller ikke har kunnet modstå fristelsen til at foretage dogmatiske korrekturer. I salmen "Han, som på jorden bejler" det 3.vers "Den hånd med bibelstaven" lyder oversættelsen til netop denne linie "Die Hand am Hirtenstabe". Man brød sig altså ikke om "Bibelstabe", som jo burde være mulig på tysk på samme måde som på dansk.

Lad mig slutte med at udtrykke min glæde over, at salmen "Alt, hvad som fuglevinger fik" er kommet med i en udmærket tysk oversættelse. Den har jeg ofte gerne ville bruge ved tosprogede gudstjenester.

Summa summarum: Et virkeligt godt initiativ, som er lykkedes, og som venter på at blive fortsat.

Theodor Jørgensen

Lovsang - teologi - poesi

ved Gerda d'Auchamp

I anledning af Niels Knud Andersens anmeldelse af Schønings "Engelske salmer" i HM 1974, s. 181ff. har vi modtaget nedenstående kommentarer og nye oversættelser af de salmer, HM bragte i forbindelse med anmeldelsen.
red.

Med stor interesse har jeg læst den bog, som prof. Niels Knud Andersen gjorde opmærksom på i Hymn. Meddelelser nr. 4, 1974: Engelske salmer ved Alfred Schøning.

Det er ikke min hensigt at konkurrere med pastor Schøning som salmeoversætter, men lige netop de vedføjede fire engelske tekster i Hymn. Meddelelser fik det til at krible i mine fingre efter at prøve selv - uden rimenes spændetrøje.

Selv da har jeg også ind imellem måttet oversætte ret frit, men jeg har bestræbt mig for, at Wesley etc. ville kunne nikke genkendende til til salmen.

Jeg har som de engelske salmedigtere her ikke lagt eftertrykket på "hvad vi tror" (eller skal tro), men understreget det med-rivende, AT vi tror, og hvad der FÅR OS TIL AT TRO.

Der kunne blive mangan en god teologisk diskussion ud af at sammenligne oversættelse og original. Som eksempel vil jeg blot anføre :

s.183 i HM, "Love divine, all loves excelling". I vers 2 mangler helt VIRKNINGEN af Jesu komme udadtil. Wesley's "vi vil prise, tjene" er god Lutherdom! I vers 3 er den pietistiske jævnt opstigende kurve af salighed helt sløjfet: "changed from glory into glory".

s.184 i HM, "Thy hand, o God, has guided", vers 3,6: "restored" kan betyde, at man er blevet rask, men her genfødt, blevet det, man skulle være.

Man kan være for eller imod følelsesladede salmer, men hvis man skræller følelser og pietisme af Wesley o.a., så har man lavet en ANDEN salme - eventuelt lige så god eller bedre?

HARK! THE HERALD-ANGELS SING

Hør de glade engles sang
Ære være Himlens Søn
fred på jord, og store nåde
Gud og vi blev helt forligt.
Alle folk, bryd ud i sang
eet med engles jubelkor
syng for alle fjern og nær
"Krist er født i Betlehem".
Hør de glade engles sang
Ære være Himlens Søn.

Jesus elsket som Guds Søn
Herre i al evighed
se, han kommer jomfrufødt
da Gud så, det var hans tid.
Hil dig, Gud i menneskedragt
ligemand med alle os.
Du gik ind i vore kår
Jesus, vor Immanuel.
Jesus elsket som Guds Søn
Herre i al evighed.

Fredsyrste af himmelbyrd
hil dig, Retfærds klare Sol
liv og lys han skænker alle
råder bod på hvad vi led.
Ydmyg kommer han til alle
for at vi skal aldrig dø
jorderiges børn han bær'
op til evigt liv med sig.
Hør de glade engles sang
Ære være Himlens Søn.

LOVE DIVINE, ALL LOVES EXCELLING

Du, som elsker mer end alle
Himlens glæde, kom til jord
nåde over al din nåde
bo i vores ringe bo.
Jesus, du som lider med os
elsker uden skel og grund
kom til os og frels os alle
trøst de hjerter, der er angst.

Løs de bånd, der binder sindet
tilgiv alt, hvad vi forbrød.
Kom, vi længes, bliv her altid
vær vor kirke her på jord
så vi tidlig, silde priser
tjener dig som englene
beder og velsigner evigt
blomstrer ved din kærlighed.

Fuldend det, som du begyndte
dan vort hjerte som du vil
lad os se alt hvad du gjorde
for at gøre alle fri
glade ved at gå dit ærind
til vi når vort Himmelhjem
knæler ned i ydmyg undren
sejren var og blev kun din.

THY HAND, O GOD HAS GUIDED

Din hånd, vor Gud har ledet
dit folk igennem alt
det under står at læse
med rene, klare ord.
Du var dem altid nådig
det rygte farer vidt
og vidner om din vilje:
Een tro, eet håb, een Gud.

Igennem mørke dage
og mangel bitter strid
var nogle altid tapre
for alle andres skyld.
Dit budskab om forsoning
om nåde og nyt liv
lå gemt i dette ene:
Een tro, eet håb, een Gud.

Du sendte bud til store
fortalte glad til små
at alle skulle samles
ved Kongens store fest.
Og vidnerne forkyndte
i gerning og med ord
til alle, der vil høre:
Een tro, eet håb, een Gud.

Din godhed hviler på os
og får din gerning gjort
når blot din hånd vil lede
blir sejren din til sidst
og så skal alle engle
og mennesker prise dig
og deres lovsang lyder:
Een tro, eet håb, een Gud.

THOU TO WHOM THE SICK AND DYING

mel.: Når mit øje

Du, som døende og syge
altid kom og bad om hjælp
dit "Bliv rask" var altid svaret
på det trøtte smertensråd
hør os, Jesus, også os
der bér dig hjælpe her og nu.

Hver en sorg og hver bekymring
store eller bare små
indtil nu - i dag - i morgen
når og hvor det så end var
bær'vi ydmygt frem for dig
vi der bér dig om din hjælp.

Syge, døende og trøtte
trænger også nu til hjælp
vi kan lette byrden for dem
når du selv vil hjælpe os.
Modtag det som vi kan gi'
vi der bér om nåde selv.

Gid vi alle glad og villigt
prøver af et kærligt sind
at la' hånd og hjerte tjene
så vi bringer andre trøst.
Hjælpe kan vi, skønt vi selv
kun som tigger står for dig.

Al vor sygdom, synd og sorger
viger for din egen kraft
til de syge og de triste
mødes glade eet i dig
hjulpet, løskøbt, rene, frelst
frikendt for din dommerstol.

Gerda d'Auchamp

Rettelser

Redaktionen har modtaget flg. rettelser:

Fra prost Wentz: I HM hft. 2-3, 1974, sid. 120 i min artikel om dansk psalm i svensk översättning etc. står å rad 12 "Kingo", skall vara "Brorson", liksom å rad 20.

Om Kragballe borde ha stått att exempel på hans översättningar torde kunna meddelas senare.

HM 4, 1974, s. 155. Vers 5, 1: "Og om din modstandskraft blev brudt".

HM 4, 1974, s. 154: Takt 7 i melodien ändres til:

I.A.H. - Konference 1975

Internationale Arbeitsgemeinschaft für Hymnologie holder sin 8. kongres i Groningen, Holland. Temaet bliver i år "salmebog i dag" (Gesangbuch heute). Mødested og -tid: Universitetsbygningen, Grote Kruisstraat 2/I. Kongressens kontor: Theologisches Institut, Nieuwe Kijk in 't Jatstr. 104, Groningen.

Kongressen åbner mandag d. 21. juli kl. 16 i Universitetets aula. Den slutter lørdag eftermiddag d. 26. juli efter udflugt i omegnen.

Absolut sidste tilmeldingsfrist er 1. maj til "IAH - Congres", Institut voor Liturgiewetenschap, Nieuwe Kijk in 't Jatstratt 104, Groningen. Herfra får man nærmere oplysninger om opholdsmuligheder. Mødebidraget er 70 DM for medlemmer og kan betales under kongressen. Også ikke-medlemmer er velkomne. Deltagerne bestiller og betaler selv deres overnatning, morgen- og aftensmad. Frokost spenderes gratis af universitetet.

Deltagerne, hvis antal er begrænset til højst 90 - derfor hurtig tilmelding - , modtager i god tid inden kongressen det nøjagtige program og det skriftlige materiale (på tysk), ud fra hvilket der skal debatteres. Det drejer sig om sådant materiale på højst 150 skrivemaskinelinjer i A 4-format, som rettidigt (dvs. inden 1. marts) er sendt til kongressens kontor.

Temaet "salmebog i dag" rummer vældige muligheder for et givende internationalt samvær. Til de forskellige aspekter på temaet vil der finde hver et arbejdsmøde sted. I. "Principielle overvejelser vedrørende salmebogsproblemet i dag" rummer mulighed for teologiske, antropologiske, musiksociologiske refleksioner. Hvad med tilbagegangen i kirkebesøget og menighedssangen overfor mængden af nye salmebogspublikationer? II. "Intentioner og målforestillinger". Her vil blive drøftet definition (f.eks. af samling, antologi, skolebog, opbyggelsesbog), målgrupper (f.eks. aldersgrupper, miljøer, skoler, institutioner, turister), eksperimenteren (salmebogens levetid, ringbind), enhed eller partikularisme, spændinger mellem intention og resultat (konflikter og kompromisser). III. "Kriterier for salmeudvalg og bearbejdelse". Teologiske, sjælesørgeriske, litterære, musikalske kriterier. Stil- og genreproblemer. Omfang af bogen, salmeantal, versantal. Flersprogethed, flerstemmighed. Trykning og layout. IV. "Salmebogens fremtid".

J.L.

R e d a k t i o n e l t .

Vi beder om, at abonnenter, der endnu ikke har betalt 25 kr for årg. 1975, snarest må få dette klaret.

For at få HM ud inden påske har vi måttet udsende dette mindre omfangsrige hæfte. Vi anbefaler Dem at læse L.L. Albertsens dygtige, men måske lidt vanskeligt tilgængelige afhandling. Redaktøren har tilføjet en liste over de deri anvendte fremmedord.

Fortsættelsen af Jens Lysters En liten Psalmbok, der skulle være bragt i dette nummer, udskydes til næste nummer, idet den ikke forelå færdig ved det afsluttende redaktionsmøde.

red.

Hymnologiske Meddelelser udkommer i 1975 i 4 numre á 40-50 sider.

Udgivet af: Salmehistorisk Selskab,
Københavns Universitet,
Institut for Kirkehistorie,
Købmagergade 44-46,
DK -1150 København K.

Abonnement: tegnes ved indsendelse af 25 kr. til:

giro nr. 2 20 11 19
Salmehistorisk Selskab,
sekretæren,
Tartinisvej 12, 2.th.,
DK -2450 København SV.

Salmehistorisk Selskabs bestyrelse:

Sognepræst Jens Lyster	(formand)
Professor, dr.theol. Niels Knud Andersen	(næstformand)
Stud.theol. Tove Villarsen	(sekretær)

Hymnologiske Meddelelsers redaktion:

Ansv.red., sognepræst Jens Lyster
Sønder Dalby præstegård, DK -4690 Haslev. tlf.: (03) 69 80 17.

Professor, dr.theol. Niels Knud Andersen
Engvej 31, DK -2960 Rungsted Kyst. tlf.: (02) 86 37 72.

Stud.theol. Tove Villarsen
træffes torsdag kl.15-16, Institut for Kirkehistorie,
Købmagergade 46,2., lokale 438. tlf.: (01) 13 45 70, lok. 323.
privat: Tartinisvej 12,2.th. DK -2450 Kbhvn. SV.
tlf.: (01) 46 59 96.

Stud.theol. Susanne Fabritius de Tengnagel
Mimersgade 62,1.th. DK -2200 Kbhvn.N. tlf.: (01) 86 97 75

Stud.mag. Birgitte Fabritius de Tengnagel
Fuglebakkevej 44,1. DK -2000 Kbhvn.F. tlf.: (01) 10 20 61

Hymnologiske Meddelelsers støttekreds:

Professor Aksel Andersen
Provst, teol.dr. Allan Arvastson
Universitetslektor, mag.art. Skirne Helg Bruland
Pastor Helge Dahn
Domprovst Richard Fangel
Biskop Johs.W. Jacobsen
Professor, dr.phil. Jens Peter Larsen
Pastor Anders Malling
Seminarieadjunkt, cand.theol. Kaj Mogensen
Pastor Jørgen Schultz
Pastor Erik Norman Svendsen
Professor, dr.phil. Christian Thodberg